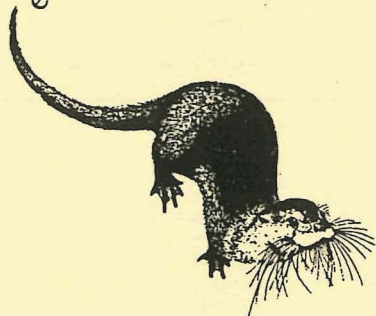

Vereniging voor Zoogdierkunde
en Zoogdierbescherming

MARTERPASSEN V

*Jaarbrief over 1996 van de
Werkgroep Boomarter Nederland*

Maart 1997

Uitgave van de Werkgroep Boomarter Nederland van de
Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming

MARTERPASSEN V

MARTERPASSEN V

Jaarbrief over 1996 van de
Werkgroep Boommarter Nederland
van de
Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming

Henri J W Wijsman
Arne Greven
redactie

Laren, maart 1997

INHOUD (1)

OPENING

Op pad op het marterpad <i>redactie</i>	7
Nu, na vijf jaar <i>bestuur WBN</i>	8
Plan van Aanpak 1997-1998 <i>Henri Wijsman, Arne Greven en Kees Canters</i>	10

VERGADERINGEN 2222

De werkvergadering op 30 maart 1996 te Arnhem <i>Kees Canters</i>	13
Impressies Themadag Boommarter 4-10-1996 Hotel Haarhuis, Arnhem <i>Kees de Lange</i>	15

BOOMMARTER INVENTARISATIE NEDERLAND

Het BIN-project na drie jaar: er kan nóg meer bij! <i>Vilmar Dijkstra</i> (inclusief lijst van nestbomen: sempre crescendo)	17
Zomaar wat boommartertjes bij Vaassen <i>Frank Hagen</i>	24
Een schatting van het aantal boommarters <i>Henri Wijsman</i>	25
Krabsporen als onbetrouwbare indicatie van de aanwezigheid van boommarters <i>Henri Wijsman</i>	39
Hergebruik van nestbomen <i>Henri Wijsman</i>	30

OECOLOGIE

Zijn naam: Mintwintig; de boommarter van Rozendaal <i>Gerard Müskens</i>	31
De nestboom van Beekhuizen <i>Henri Wijsman, Willemien Wijsman-Blok en André ten Hoedt</i>	35
Een korte notitie over het gedrag van twee zogende moertjes: boommarter en steenmarter, onder vergelijkbare omstandigheden <i>Hans Kleef</i>	38
Marters op roofvogelhorsten <i>Henri Wijsman</i>	40
Een territorium <i>Henri Wijsman</i>	24

INHOUD (2)

VRAAGPUNTEN

In Midden-Utrecht: interview met H. van den Bijtel <i>Henri Wijsman</i>	41
--	----

BESCHERMING

Waarom een soortbeschermingsplan voor de boommarter? <i>Jaap Dirkmaat en Han Derckx</i>	43
Een "martertunnel"? <i>Henri Wijsman en Kees Canters</i>	44
De dood van een boommarterjong en wat er aan vooraf ging <i>Hans Kleef</i>	45
Het grootbrengen van een jonge boommarter <i>Wietske Voorhoeve-Schrammeijer</i>	47

ACTIVITEITEN ELDERS

Het 15e (lustrum) 'Marderkolloquium' van 12-15 sept. 1996 te Kolm, Oberlausitz (BRD) <i>Dick Klees</i>	48
Interactie tussen in het wild levende boommarters: E. Kvalheim, in <i>Z. Jagdwiss.</i> 28 (1982)73-79 <i>Henri Wijsman</i>	34
Boommarter aan de visvangst: K. Krieg, <i>Wild und Hund</i> 62 (1959/ 1960) 298 <i>Henri Wijsman</i>	41

MEDIA, LITERATUUR

De boommarter in de Nederlandse media <i>Kees Canters</i>	49
Gebruikte en ontvangen literatuur <i>Kees Canters en Hans Vink</i>	50

HUISHOUDELIJK

Jaarverslag WBN <i>secretaris, Dick Klees</i>	53
Financieel verslag, Balans per 31 december 1996 en Begroting 1997 <i>penningmeester, Peter van der Leer</i>	55
Ledenlijst WBN <i>secretaris</i>	56

COLOFON

(a) General

GENERAL

1. The purpose of this document is to provide information on the various types of...

GENERAL

2. The purpose of this document is to provide information on the various types of...

3. The purpose of this document is to provide information on the various types of...

4. The purpose of this document is to provide information on the various types of...

GENERAL

5. The purpose of this document is to provide information on the various types of...

6. The purpose of this document is to provide information on the various types of...

7. The purpose of this document is to provide information on the various types of...

GENERAL

8. The purpose of this document is to provide information on the various types of...

9. The purpose of this document is to provide information on the various types of...

GENERAL

10. The purpose of this document is to provide information on the various types of...

11. The purpose of this document is to provide information on the various types of...

12. The purpose of this document is to provide information on the various types of...

13. The purpose of this document is to provide information on the various types of...

Op pad op het Marterpad!

Deze lustrum-Jaarbrief van de Werkgroep Boommarter Nederland, met de naam Marterpassen V, is iets van karakter veranderd. Nog altijd worden jaarverslag en nieuwsbrief gecombineerd, zodat de leden op de hoogte blijven van elkaars ervaringen en daarnaast betrokken worden in discussies over tal van aspecten rond onderzoek en bescherming van de boommarter. In 1996 is het echter even aan de orde geweest of Marterpassen moest worden voortgezet als nieuwsbrief + jaarverslag of gedegradieerd tot alleen jaarverslag.

In de eerste Marterpassen worden de eisen aan de artikelen te stellen gevolgd door het program, waarbij voor 1992/1996 vooral het verzamelen van informatie centraal zou staan. Een volgende fase van naar buiten treden met de verkregen kennis lijkt nu begonnen te zijn met de VZZ Themadag Boommarter van 4 oktober 1996. Parallel aan deze uitgave van Marterpassen V verschijnt het toen behandelde in boekvorm. Misschien dat veel bijdragen over de boommarter voortaan geschikt kunnen worden gemaakt voor een tijdschrift als Zoogdier. Daarom is zelfs in Marterpassen IV geschreven dat dit nu maar het laatste nummer van deze periodiek moest zijn. Daartegenover is echter gesteld dat er wel behoefte zou blijven bestaan aan achtergronden van (semi)wetenschappelijke mededelingen, en aan het soort informatie dat leden van een werkgroep aan elkaar kan binden. (De WBN is nog steeds aan het groeien en je mag er niet van uit gaan dat alle leden alles zomaar weten). En voorts blijft er behoefte aan een visitekaartje voor verdere uitbouw, waar oudere jaargangen al menigmaal voor zijn gebruikt.

De redactie denkt dat de voor U liggende Marterpassen in hun afgeslankte vorm ook in deze tweede fase wel aan hun doel zal kunnen beantwoorden. De voortgang in het onderzoek van boommarters over de laatste vijf jaar is werkelijk verbazend; en toch is er nog veel

onbekend. Het is goed dat intussen zorg voor het voortbestaan van de boommarter buiten de Veluwe ons gaat leiden in de richting van actie en beschermingsplannen.

Voor zijn verdiensten en inzet hierbij kreeg op de genoemde themadag de voorzitter van onze WBM, Dr. K.J. Canters, de A. Scheygrond-prijs van de VZZ uitgereikt door de voorzitter van de VZZ. De redactie wil hem hiermee hartelijk feliciteren. (Sindsdien is Kees zeker niet op deze lauweren gaan rusten: hij heeft meteen het op de themadag behandelde geredigeerd en heeft met het hem eigen enthousiasme er een boeiend boek van gemaakt!)

Op de themadag Boommarter werd onder andere de volgende schriftelijke vraag gesteld: voor hoeveel boommarter-populaties in Nederland wil de WBN zich eigenlijk sterk maken? Als het goed is brengt deze Marterpassen V de lezer weer een stukje dichterbij een goed onderbouwd antwoord daarop. Laten wij aan onszelf het voorrecht blijven gunnen om zij aan zij met boommarters in Nederland te mogen wonen!

Wij willen allen die meewerkten aan Marterpassen V bedanken voor hun bijdrage, zeker ook Dennis Wansink op het bureau van de VZZ.

Redactie Marterpassen V

NU, na vijf jaar

Na vijf jaar was het dan zover: de WBN trad voor het eerst naar buiten met de tot nu toe 'ontdekte' kennis van de boommarter in Nederland. Op 4 oktober werden - op een druk bezochte VZZ-themadag (175 à 200 deelnemers!) te Arnhem - door leden van de werkgroep de voorlopige resultaten naar voren gebracht van hun onderzoekingen, daarbij kritisch op de vingers gezien door deskundigen uit Duitsland en aan de tand gevoeld door de deelnemers aan deze studiedag. In de pauzes konden een aantal interessante en actuele posters worden bezichtigd. Daarnaast was er een substantiële omzet in de VZZ-stand (o.a. MARTERPASSEN!). Het Bestuur kijkt met voldoening terug op deze dag en wil, ook op deze plaats, allen bedanken die zich voor het welslagen van deze dag hebben ingezet.

Naast redelijk wat publiciteit rond deze dag in de media werden er nog andere resultaten geboekt, zoals veel aandacht van de zijde der terreinbeheerders en een snel bezorgd en goed verzorgd verslag van deze dag (een Wetenschappelijke Mededeling van de KNNV). Voor de werkgroep zelf is vooral van belang geweest dat duidelijk is geworden wat er in de komende jaren door werkgroepleden en andere vrijwilligers nog gedaan kan en moet worden. Daardoor was het ook mogelijk ons te bezinnen op de nabije toekomst en enkele leden hebben, op verzoek van het WBN-bestuur, een Plan-van-Aanpak opgesteld. Het plan zoals dat elders in deze MARTERPASSEN afgedrukt staat, heeft het fiat gekregen van het WBN-bestuur. Het Bestuur hoopt dat 'men' zich aangesproken blijft voelen en daadwerkelijk mee zal helpen dit plan in de komende paar jaar te helpen realiseren. Prioriteit op dit moment is het (afmaken van het) BIN-project.

Deze afronding is in ieder geval een absolute noodzaak wil het beoogde uitgeven van een monografie over de boommarter in Nederland

(een andere vervolg-activiteit die na de dag in Arnhem duidelijker boven water is gekomen) een kans van slagen hebben. Een andere belangrijke voorwaarde om dit plan te laten slagen, - sterker nog: een absolute noodzaak! - is voortzetting van het lopende onderzoek aan de boommarter op het IBN door Gerard Müskens en Sim Broekhuizen. Het Bestuur maakt zich in deze sterk om eventuele reorganisaties c.q. bezuinigingsplannen te voorkomen, waarbij zij zich gesteund weet door velen in den lande die meer willen weten over de boommarter in Nederland. Belangrijk argument hierbij is dat begonnen onderzoek alleen kan worden gestopt op een moment dat het is afgerond, dat wil zeggen, nadat de gegevens zijn verzameld, bewerkt en gepubliceerd. We wachten in deze de toekomst gespannen af.

Naast onderzoek aan de boommarter is steeds ook de publiciteit rond en de bescherming van de boommarter in Nederland punt van aandacht geweest van (het Bestuur van) de WBN. Het Bestuur is van mening dat hierbij in het afgelopen jaar vorderingen zijn gemaakt of op korte termijn gemaakt kunnen worden. En voordat er iets beschermd kan worden moet het eerst gekend zijn en bekend worden gemaakt.

Over het bekend zijn van de boommarter nog het volgende: er is een 'opvang'-poster in de maak die aan de Dierenambulances en Politieposten zal worden toegezonden, waarop aandacht gevraagd wordt voor doodgereden marters en in het bijzonder de boommarter. Dezer dagen gaat ook de glimmende en veelkleurige vouwbrochure naar de drukker. In deze brochure wordt een breed publiek geïnformeerd over de boommarter in Nederland.

Langzamerhand komen er ook steeds meer ideeën boven water om de bescherming van de boommarter te optimaliseren. In de eerste plaats gaat het hierbij om informatie aan de

terreinbeheerders. Een voorlichtingsbrochure is in de maak: wat kan er in de Nederlandse bossen voor de boommarter worden gedaan (en gelaten!)? Daarnaast benadert de VZZ de overheid met de vraag (nog steeds!) de registratieprocedure van ter preparatie aangeboden marters te verbeteren: informatie over vindplaats en vinddatum van dood gevonden boommarters (verkeersslachtoffers!) blijft relevant, zeker als het gaat om een Rode Lijst-soort. Wellicht dat er toch ook een soortbeschermingsplan voor de boommarter gaat komen. De VZZ wil er zich - alsnog - voor inzetten! Het WBN-bestuur is hier niet op directe wijze bij betrokken, maar houdt wel een vinger aan de pols.

Daarnaast is er een aantal concrete actie-punten komen bovendrijven, zoals een jachtverbod in een vijftig kilometer brede zone in Duitsland, langs de grens met Nederland, om de eventuele aanwas vanuit die streek (= dispersie) niet bij voorbaat te frustreren. En, in datzelfde kader, het laten bouwen van één of meer wildviaducten over de autosnelweg-in-aanbouw, in Duitsland - tussen Rheine en Emden - precies parallel aan de grens met Nederland.

Dit laatste punt, wildviaducten en boommarters, brengt ons bij de effectiviteit van mogelijke maatregelen. Bekend is dat een wildviaduct zonder aanvullende voorzieningen voor boommarters niet afdoende werkt: nog steeds worden er in de buurt van bestaande wildviaducten doodgereden boommarters gevonden. Wellicht is het mogelijk om, door het aanbrengen van een schrikdraadje bovenover het raster, de viaducten ook beter voor boommarters te laten werken.

Naast ideeën rond wildviaducten komen ook andere ideeën boven water: hangbruggen, 'luidruchtige' klinkers op wegen in natuurgebieden en zogenoemde akoestische spiegels bij wegen waar regelmatig onder de boommarter slachtoffers vallen. Niet direct ideeën die zonder meer overtuigend zijn, maar wel aansporingen tot verder discussiëren - en misschien ook voor het doen van experimenten?

Kortom, na vijf jaar is duidelijk geworden dat de leden van de WBN - en alle anderen die betrokken zijn bij de boommarter in Nederland - het een en ander boven water krijgen. Nu, in de komende paar jaar, moet het mogelijk zijn om met zijn allen het nog onvolledige beeld verder te completeren. Of, zoals dat twee jaar geleden op deze plaats werd opgemerkt: we hebben als betrekkelijk kleine groep WBN-ers laten zien dat we heel wat in gang kunnen zetten, nu komt het er op aan dat af te ronden. We geven onszelf nog een paar jaar!

Het WBN-bestuur

PLAN VAN AANPAK 1997-1998

Als werkgroep van de VZZ heeft de WBN tweërlei taak: studie (c.q. waarnemen) van boommarters én, waar nodig, hun bescherming. Studie betreft voorkomen en oecologie. Er zijn dus indertijd twee projecten gestart: de Boomarter Inventarisatie Nederland en het Rozendaalonderzoek (dagrustplaatskeuze m.b.v. telemetrie). Deze projecten moeten worden voortgezet en waar nodig geïntensiveerd. In het onderstaand beschreven Plan-van-Aanpak worden naast deze beide projecten ook andere punten beschreven die geschikt zijn om aan te pakken. Hierbij wordt onderscheid gemaakt in punten die te maken hebben met voorkomen (V), oecologie (O), en bescherming (B). Daarnaast kunnen nog publicitaire actiepunten genoemd worden, maar deze zijn merendeels al beraamd en in uitvoering; daarom worden hier vooral de inhoudelijke onderzoekspunten genoemd.

VOORKOMEN:

BIN - accenten en onderdelen

V 1. Op de marterrijke Veluwe geldt evenzeer als in het marterarme Brabant: de inventarisatie moet aanzienlijk geïntensiveerd worden willen we over aantallen wat kunnen zeggen. Witte plekken juist op de Veluwe moeten een eersteklas uitdaging vormen! In Utrecht en het Noorden lijkt reeds optimaal geïnventariseerd te worden.

V 2. Natuurlijk is in de duinstreek, Salland, Achterhoek, Rijk van Nijmegen, NBrabant en Limburg daarnaast nog heel wat te doen. Want is het echt waar dat daar alleen maar "zwervers" voorkomen, of liever, "pioniers"? En waar zouden die dan vandaan komen? Gaat Flevoland bevolkt worden?

V 3. In het verleden is veelvuldig van het optreden van krabsporen (remsporen) op beuken gebruik gemaakt als eerste aanwijzing voor het

voorkomen van boommarters. De WBN heeft geprobeerd om onderscheid te vinden tussen de sporen van huiskat, eekhoorn, steenmarter, boomarter. Zolang er geen duidelijke criteria zijn om die krabsporen te onderscheiden moet ervan alleen met grote voorzichtigheid worden gebruik gemaakt bij de inventarisatie. Het verdient echter steun uit de WBN om zulke eventueel onderscheidende kenmerken te vinden.

V 4. Vooral in verband met V 3 moet bij het inventariseren de nadruk komen te liggen op het vinden van nestbomen. Hiertoe is een registratie, eigenlijk een landelijke lijst, van holle bomen nodig. Tal van boscomplexen zijn nog geheel ondoorvorst.

V 5. Het beschermingsaspect van het inventariseren is het berekenen (schatten) van hoeveel boommarters er zijn, en op termijn ook bepalen of ze in aantal toe- dan wel afnemen (de trend). De WBN zal hiertoe een methode moeten ontwikkelen om later te hanteren.

Als vervolg op het BIN-project dient zich al langzaam aan: monitoring van boommarters, dus het vinden van methoden om veranderingen in aantallen te bepalen. Te denken valt aan een opzet waarbij een aantal mensen regelmatig een bepaald (niet te kort) transect aflopen en keutels tellen, of in de sneeuw sporen tellen langs een lange route. Er moet maar eens een proefproject starten in een gebied waar één of meer marters een zendertje om hebben.

V 6. Bij zulk werk zou een op de geur van marters/marterkeutels getrainde hond grote voordelen bieden.

OECOLOGIE

O 1. Wat het Rozendaal-onderzoek (zonderonderzoek) aangaat: allereerst moet er naar worden gestreefd méér marters te bezenderen,

want alleen dan kunnen de resultaten ook worden gebruikt om in een Nederlandse situatie de relaties tussen marters te leren kennen. Aanbevelenswaardig is om ook in een nestboom gevonden jongen te bezenderen. Daar zitten wel veel bezwaren aan (verstoring, verhuizing, het grote verlies door de grote sterfte onder jongen) maar de gegevens zouden toch uniek zijn en juist op die sterfte onder de jongen een heel duidelijk licht werpen.

O 2. Bij veel dierstudies is het herkennen van individuen een keerpunt in het onderzoek geweest. Van een klein aantal vrouwtjes en jongen zijn op dit moment kenmerken beschikbaar; het moet op den duur wel mogelijk zijn dat iemand die in zijn terrein goed bekend is zijn marters individueel herkent. De kans hierop is te vergroten door marters te voederen. Ze schijnen redelijk op voer te trainen te zijn. Dan is eventueel ook sociale interactie te observeren (*zie elders in deze MARTERPASSEN*).

O 3. Bij de keuze van nestbomen vallen tal van vragen te stellen terwijl bovendien het voor het doorsnee-lid van de WBN toch wel het grootste genoegen moet zijn om een nestboom te ontdekken. Plichtsgetrouwe en regelmatige inspectie van een groot aantal holle bomen móet op den duur het vinden van een nestboom opleveren (zie boven) en hier zit het wetenschappelijk aspect aan dat van het gedrag van ouders en jongen nog zoveel op te helderen valt, bijvoorbeeld met de video-camera en infrarood-verlichting. Grotere bekendheid met ons werk zal mogelijkerwijs maken dat meer boswachters nestbomen willen melden. "Risico's" voor de dieren worden daar in onze ervaring immers niet door vergroot.

BESCHERMING

Wat beheersmaatregelen betreft waarvoor de WBN zich zou kunnen sterk maken dienen zich de volgende aan:

B 1. In het bos komt het aan op het sparen van

oude (loof-)bomen, met name als die al voor boommarters bruikbare holten bevatten, alsmede de aangrenzende bomen. Daarnaast inzet voor behoud van de kwaliteit van het nederlandse bos.

B 2. Buiten de Veluwe, waar het de boommarters redelijk goed schijnt te gaan, moet er de allermeeeste aandacht worden besteed aan het tot stand brengen van verbindingen tussen de verschillende populaties: de Drentse met de Noordduitse, of via Salland met de Veluwe; de Twentse met Duitsland en eventueel via Salland met de Veluwe; en vóór alles de belangrijke Stichts-Gooise populatie met die van de Veluwe. Zulke acties alléén voor de boomarter uitgevoerd te krijgen zal niet veel kans van slagen hebben, maar gelukkig vallen zulke verbindingzones ongeveer samen met die welke voor dassen nodig zijn, waarvoor al jarenlang heel hardnekkig door Das en Boom wordt geijverd.

B 3. Dat er vanuit Bentheim, het Reichswald of het Aachener Wald boommarters naar Nederland komen kun je wel hopen, maar nauwelijks bevorderen, behalve door eventueel een jachtverbod langs onze grens; het is echter de vraag of zoiets in particuliere Duitse jachtgebieden nageleefd zal of kan worden. Of de VZZ in dit internationale water succesvol is moet worden afgewacht; in elk geval moet de WBN blijven aandringen.

B 4. Mitigatievragen:

a. Grote wegen:

omdat het te betwijfelen is of boommarters structureel van dassentunnels gebruik maken, is een boomarter ten aanzien van snelwegen eigenlijk alleen bij een ecoduct gebaat. (Wel is het zaak een schrikdraadje op het raster aan te brengen). Helpen hangbruggen? (er moet iemand naar prov. Antwerpen gaan om de eekhoornbrug te bestuderen).

b. kleine wegen:

als het om standaard wegen gaat zou gebruik van

akoestische signalen een marter meer helpen dan optische, die hij meestal negeert. Klinkerwegen geven meer lawaai. Wildspiegels zouden van een geluidssignaal voorzien kunnen worden.

B 5. Een klein maar venijnig punt is de recente verandering in de regulatie van het registreren van verkeersslachtoffers: op de betrekkelijk eenvoudige wijziging terug naar de toestand van registratie van vinder en plaats moet worden aangedrongen willen wij een overzicht van de verkeerstol behouden.

MOTIVATIE

De boommarter is genoemd de ambassadeur van een beleid resulterend in gezond bos van harmonische opbouw.

Ja, hij zal ook zelfs wel indicator daarvan zijn, een "keurmerk voor duurzaam bosbeheer", al moet dit nog eens systematisch worden onderbouwd.

Daarnaast echter spreekt Broekhuizen niet voor niets van de noodzaak van bescherming van dit "magnifieke" dier. Helaas kunnen maar weinigen dit op grond van eigen waarnemingen onderschrijven. Maar voor al diegenen waarvoor dat wel geldt, zullen in de nederlandse bossituatie waarbij ook in een flink bos er meestal maar één mannetje en één vrouwtje in dat bos huizen, die twee marters ook nog eens gelden als het *vorstenpaar*. De boommarter: koning van het bos.

Henri J.W. Wijsman, Arne Greven en Kees J. Canters

De werkvergadering op 30 maart 1996 te Arnhem

De negende werkvergadering van de werkgroep stond geheel in het teken van de voorbereiding van de VZZ-themadag over de boommarter te houden op 4 oktober 1996 te Arnhem: "Wat doen we met de boommarter?" We waren opnieuw te gast bij het IBN-Arnhem, en wéér een vorstelijk onthaal!

Ondanks de plannen kon de excursie - niet alleen bedoeld om een frisse neus te halen, maar ook om even marter-krabsporen te zien - niet doorgaan, zelfs geen korte; we hadden veel te bespreken. Het was niet verwonderlijk dat een nieuw gezicht, 's morgens nog helder aanwezig, na de eerste koffie-break, zich in de vergadering afmeldde en, naar het leek geheel in paniek, wegvluchtte. 's Middags moest de voorzitter zelfs aanzien, met lede ogen, dat sommige van de aanwezigen deze werkvergadering meenden te moeten benutten om de tijd die niet in bed was doorgebracht (doch met veldwerk aan de boommarter?) te compenseren. Kortom: de volgende keer moet er weer een aantrekkelijk en ontspannend "buitenonderdeel" in het programma zijn opgenomen!

Tijdens de gebruikelijke huishoudelijke vergadering stelden een aantal nieuwe leden/belangstellenden zich voor (o.a.: de duinen krijgen weer aandacht!) en kwamen verder de gebruikelijke punten aan de orde, zoals notulen vorige vergadering en bestuursvergadering van 19 januari en plannen voor een inventarisatieweekende of een "haar-dag" (beide dit jaar, helaas, geen enkele keer gerealiseerd!).

De rest van de dag werd besteed aan de voorbereiding van 4 oktober, waartoe twee punten waren voorbereid: een onderzoeksplan boommarter van de WBN en de bruikbaarheid van krabsporen. Van tevoren was onder meer een discussienotitie van de hand van Henri Wijsman en Hans Kleef onder de leden verspreid: men had zich dus goed kunnen voorbereiden! Om meer tijd en rust te hebben

werd in de loop van de dag besloten de aandacht vooral te richten op het noodzakelijke/gewenste onderzoek.

Na korte inleidingen door Hans Kleef (gebruik van open gebieden), Gerard Müskens (doods-oorzaken, Min-twintig, verkeers-slachtoffers), Dick Klees (algemene oecologie) en Sim Broekhuizen (onderzoeksthema's) werd na de lunch in drie groepjes verder gediscussieerd over de noodzaak om aandacht te besteden aan de verschillende onderzoeksvragen, maar ook aan de prioriteiten hierbij te stellen én aan de mogelijkheden van de WBN. Ook werd aan deze groepjes gevraagd na te willen denken over een mogelijke aanpak van een bepaalde onderzoeksvraag.

De volgende knelpunten kwamen met bijbehorende aandachtspunten, accenten en vragen naar voren:

p verspreiding

- accenten bij voortzetting BIN-project (o.a. nestbomen en de voorkeur van zichtwaarnemingen boven krabsporen; actueel voorkomen p potentieel voorkomen); "snippers" bos kunnen aan de hand van voorkomen van krabsporen op gebruik of bewoning door marters worden langsgedaan; vooralsnog concentreren op hoog-Nederland (= de droge zandgrond met bossen), laag en nat Nederland pas in tweede instantie, maar wel doen!

- open gebieden: zeer lastig te onderzoeken (alleen met gezenderde boommarters? hoe keutels te vinden?); naast aandacht voor muizen in menu ('bos'- p 'veld'-) ook restanten van de mol wellicht te vinden? Sneeuwsporen?

- verkeersslachtoffers nog beter uitmelken? b.v. determinatie prooi-resten in magen, m.n. kleine zoogdieren

- aantallen/dichtheid p gebruik krabsporen, keutels (haaronderzoek!) en nestbomen (ook kwalitatief en kwantitatief onderzoeken); via

DNA-onderzoek zou wellicht meer over verwantschap en eventuele verbindingen tussen populaties te zeggen zijn?

↳ terreingebruik

- variatie in terreintypen en gebruik dat daarvan gemaakt wordt? predatie en verstoring verwaarloosbaar?!

- versnippering/gebruik van niet-bosgebieden
↳ alleen verplaatsen of ook wel foerageren? 'overkoken' van bepaalde gebieden? staan deelpopulaties met elkaar in verbinding? zijn er *stepping stones* nodig ↳ minimum oppervlak (in de Champagne, Frankrijk, komen boommarters voor in kleine bosjes tussen de wijngaarden)? sub-optimaal biotoop kan als reserve fungeren voor tijdelijk verdwijnen in optimaal biotoop; bij catastrofes kunnen snippers als buffers werken;

↳ beleid

- herstel oorspronkelijke registratie-procedure
- beleidsmaatregelen: soortbeschermingsplan nodig? ↳ vraag nog niet te beantwoorden als je het habitat niet goed kent en dus niet weet of er knelpunten zijn;
- praktische maatregelen: o.a. biotoopbeheer (nestbomen en buurbomen sparen!), takkenbossen/houtstapels als rustplaats, verbindingzones (hoe vorm te geven?) en maatregelen bij wegen (welke? medegebruik van bestaande voorzieningen; hangbruggen?).

Voor het structureren van de gedachten die er binnen de WBN leefden over de relevantie van bepaalde onderzoeksvragen was de dag een succes. Echter, de nadere uitwerking en praktische invulling moet in de zomer van 1996 worden gerealiseerd, zodat op 4 oktober een goed beeld kan worden gegeven van onze huidige kennis maar vooral van de ons ontbrekende kennis en hoe we dat gat zouden willen opvullen.

Kees J Canters.

Impressies Themadag Boomarter 4-10-1996 Hotel Haarhuis, Arnhem

Wat verwacht je van de Boomarterdag als je daar als vrij verse voorzitter van de VZZ naar toe gaat?. Ik dacht dat ik dat niet op papier hoefde te zetten. Ik had echter de dadendrang van de Werkgroep Boomarter Nederland onderschat tot er een vriendelijk doch duidelijk verzoek kwam om verslag te doen.

Boommarters, voor mij vrij onbekende dieren, die ik altijd associeerde met felle jagers op eekhoorntjes maar dat zal wel iets met een verhaal uit mijn jeugd te maken hebben. Ook veroorzaken zij krabsporen. Jaren geleden organiseerde de Koninklijke Nederlandse Bosbouwvereniging een studiedag en daarbij werden mij voor het eerst krabsporen getoond op oude beuken in de boswachterij Rozendaal. Vervolgens zag ik bijna op iedere oudere boom krabsporen en zoveel boommarters konden er toch niet zijn. (*zie elders in deze MARTERPASSEN, red.*). Dus ik verwachtte op de Boomarterdag in Arnhem op de eerste plaats iets meer te weten te komen van deze interessante diersoort. Maar daarnaast moest zo'n bijeenkomst ook een goed beeld geven van de kernactiviteit van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming en daar was ik bijzonder benieuwd naar.

Een uitstekende dag in velerlei opzichten.

Kennelijk weet zo'n prachtig dier als de boomarter mensen te inspireren tot heel veel inspanningen om achter zijn leefwijze te komen. Maar ook schrijvers worden bekoord door de marter zoals bleek uit de openingswoorden van Dr. Ir. H. Smit van het IKC-Natuurbeheer. Het aardige van iemand, die gevraagd wordt om een dergelijke dag te openen, is dat hij een aantal suggesties op tafel kan leggen. Zo spoorde de dagopener de VZZ aan om maar eens met een voorstel te komen een gezamenlijke werkwijze te ontwikkelen voor het omgaan met klachten over in het wild levende zoogdieren.

Terecht concludeert Hans Kleef, aan het eind van zijn lezing over de Boomarter

Inventarisatie Nederland, dat er nog veel onderzocht moet worden. De ingenieuze methode om boomarter en steenarter uit elkaar te houden door het determineren van de haren in hun uitwerpselen, toont al aan hoe moeilijk het is om betrouwbare gegevens te krijgen.

In de bijdragen van de beide Duitse sprekers Prof. Dr. R. Schröpfer en Dipl.-Biol. H. Ebersbach werd veel heil verwacht van de modelmatige benadering van de biotopen. Als je daarbij het met bosjes en houtwallen dooraderde landschap van hun studiegebied in aanmerking neemt en de voorzichtige conclusies dat in bepaalde combinaties van ecotopen stabiele populaties mogelijk zijn dan besef je hoe moeilijk de boomarter het in Nederland heeft. En dan het onderzoek van de werkgroep en het IBN op de zuidoost Veluwe. Wat moet het een tijd en inspanningen hebben gekost om de gezenderde dieren te volgen en de video-opnamen te maken. Gerard Müskens becommentarieerde de resultaten van dit grote onderzoek. Een prachtige videofilm met zo duidelijk de hand van Dick Klees. Ik zie nog voor me hoe één van de jongen met een plof bovenuit een boom als een appel naar beneden viel. Alle begin is moeilijk ook voor jonge boommarters.

Mijn verwachtingen voor dit deel van de dag waren ruimschoots overtroffen en ik vond het bijzonder plezierig aan dagvoorzitter Kees Canters - voor hem toch kennelijk echt onverwacht - de "Dr. A. Scheygrondprijs" te mogen uitreiken. De jury heeft hem terecht voorgedragen voor deze bijzondere prijs van de VZZ en gezien het applaus uit de zaal met veel instemming. "Door zijn voortrekkersrol in de Veldwerkgroep en in de Werkgroep Boomarter Nederland is veel nieuwe kennis vergaard over de Nederlandse zoogdieren. Met niet aflatend enthousiasme weet hij professionele en amateuronderzoekers te betrekken bij veldbiologisch onderzoek van

zoogdieren" als dus een citaat uit het jury-voorstel.

Het moeilijkste deel van de dag was gewijd aan de bescherming en de toekomst van de boommarter in Nederland. Moeilijk omdat het er dan op aankomt of en hoe mensen daadwerkelijk iets willen doen of nalaten om de boommarter tot in lengte van jaren in Nederland te behouden. Dennis Wansink zette op een rij welke bedreigingen daarbij aan de orde zijn. Met nauwelijks verholen teleurstelling meldde Johan Thissen, werkzaam bij het IKC-Natuurbeheer, dat de boommarter niet hoog scoort als het gaat om de internationale verantwoordelijkheid, die Nederland heeft bij het behoud van de biodiversiteit. Dat zou niet zo'n probleem zijn als de bedreigingen niet zo groot waren. Uit het

gedegen betoog van Sim Broekhuizen bleek dat er echter weinig reden tot optimisme is. Alleen op de Veluwe is een voldoende grote levenskrachtige populatie aanwezig maar op de Utrechtse Heuvelrug helaas al niet meer. Er moet dus veel gebeuren wil de boommarter niet met aandachtssterretjes gaan stijgen op de "Rode lijst", maar juist van de lijst geschrapt kan worden omdat hij gewoon zijn plekje heeft in de Nederlandse landschappen. Werk aan de winkel dus ook voor een Vereniging voor Zoogierkunde en Zoogdierbescherming. De themadag "Wat doen we met de boommarter" van 4 oktober 1996 was een uitstekend voorbeeld hoe je dat dan ook kunt doen.

C.J. de Lange,
voorzitter VZZ

BOOMMARTER INVENTARISATIE NEDERLAND

Het BIN-project na drie jaar: er kan nóg meer bij!

Met dank aan Sim Broekhuizen en Gerard Müskens van het DLO-Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO) voor het ter beschikking stellen van gegevens over dood gevonden boommarters.

Eind 1996 is het derde jaar van het BIN-project afgesloten. Vele vrijwilligers hebben het afgelopen jaar weer honderden waarnemingen van allerlei aard ingestuurd, waarvoor dank, want zonder hen zou het onderstaande overzicht nog meer vraagtekens bevatten. In totaal bevat het BIN-bestand momenteel ongeveer duizend waarnemingen. Het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO) leverde evenals de voorgaande twee jaar ook in 1996 gegevens aan over doodvondsten. In dit artikel wordt een overzicht gegeven over de verspreiding van de boommarter in Nederland.

De overzichtskaarten

Als ondergrond is de kaart van Nederland gebruikt, met provinciegrenzen en rivierlopen. Daaroverheen is weergegeven in welke kilometerhokken minimaal 10% bos voorkomt. Dit kan zijn in de vorm van aaneengesloten bos, of als kleine bosjes en houtwallen en dergelijke. Tenslotte is op atlasblokniveau weergegeven waar gegevens met betrekking tot de (boom)marter verzameld zijn, voor zover deze bij de landelijk coördinatoren zijn aangeleverd. De gegevens werden minimaal op kilometerhok-niveau aangeleverd. Voor de gegevens worden vier categorieën onderscheiden:

1. negatieve waarnemingen: wel geïnventariseerd, maar niets gevonden.
2. onzekere waarnemingen: krabsporen, vondsten van losse marter-uitwerpselen (d.w.z. geen latrine), latrines in gebieden waarvan bekend is dat er steenmarters voorkomen (o.a. Drenthe, Twente, Achterhoek en Zuid-Limburg) en waarnemingen van marters waarbij het zeer de vraag is in hoeverre het werkelijk om een boommarter gaat.
3. zekere waarnemingen: zichtwaarnemingen van boommarters die door het IBN of de WBN gecontroleerd zijn en latrines in gebieden waar, voor zover bekend, geen steenmarters voorkomen.
4. doodvondsten.

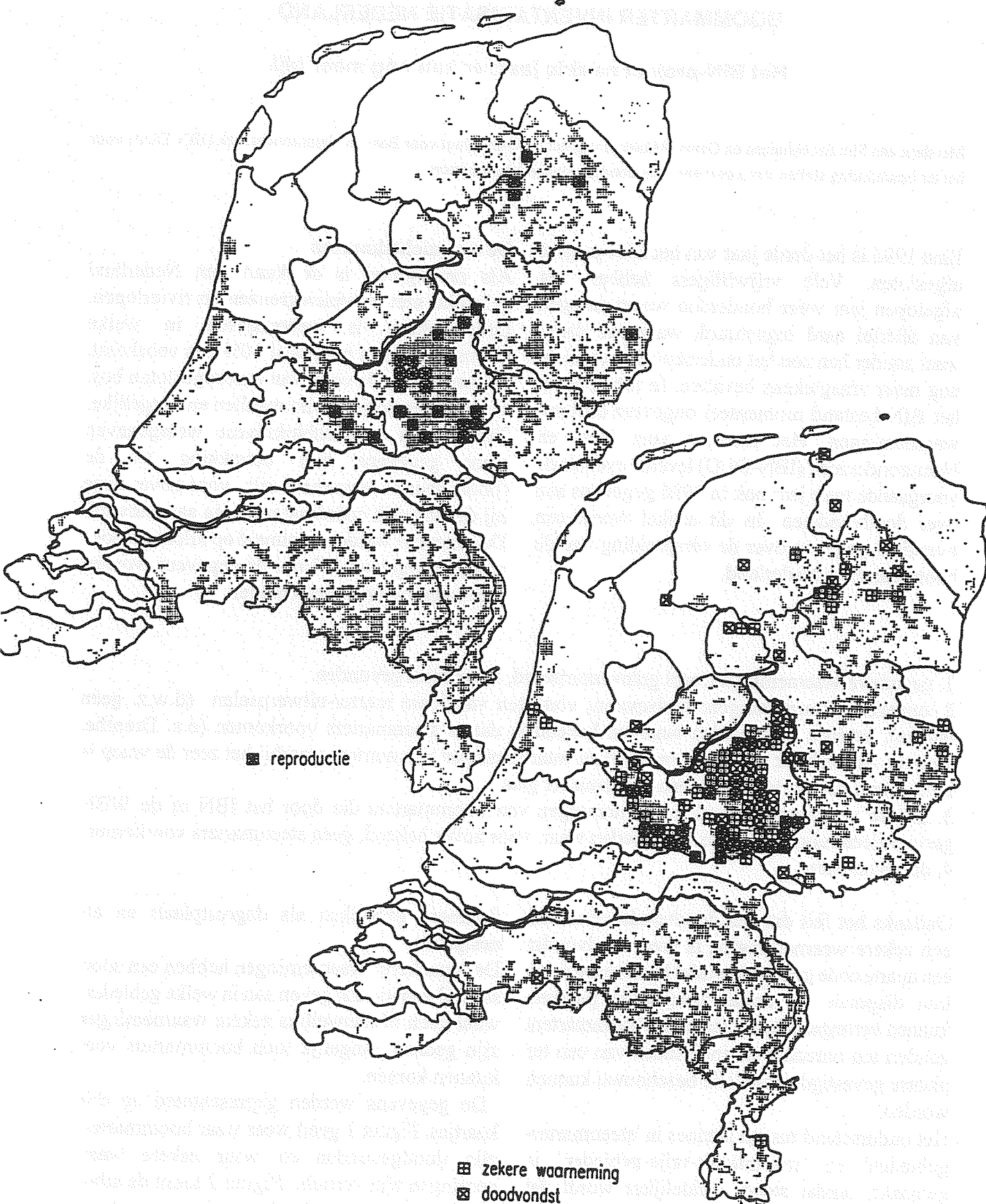
Ondanks het feit dat een doodvondst uiteraard een zekere waarneming is, is voor doodvondst een aparte code gebruikt, omdat boommarters bij hun dispersie op nogal afwijkende plekken kunnen verongelukken. Dergelijke boommarters zouden ten onrechte als individuen van een ter plaatse gevestigde populatie beschouwd kunnen worden.

Het onderscheid tussen latrines in 'steenmarter-gebieden' en 'steenmarter-vrije-gebieden' is gemaakt, omdat steeds duidelijker wordt dat steenmarters zich als boommarters kunnen gedragen. Dat wil zeggen dat ze holle bomen

(kunnen) gebruiken als dagrustplaats en als nestplaats.

De "onzekere" waarnemingen hebben een soort signaal-functie. Zij geven aan in welke gebieden, waar geen of nauwelijks zekere waarnemingen zijn gedaan, mogelijk toch boommarters voor kunnen komen.

De gegevens worden gepresenteerd op drie kaartjes. Figuur 1 geeft weer waar boommarters zijn doodgevonden en waar zekere waarnemingen zijn verricht. Figuur 2 toont de atlas-blokken waar reproductie werd geconstateerd (nestplaats, spelende jongen of doodgedren

drachtige/lacterende vrouwtjes) en figuur 3 geeft een overzicht van negatieve en onzekere waarnemingen.

De verspreiding

Groningen

In de provincie Groningen lijkt de boommarter niet voor te komen. In de onderzoeksperiode werd een doodgereden boommarter gemeld in de omgeving van Gaarkeuken (1995) en een doodgereden boommarter bij het Lauwersmeer (1996). Uit de periode 1946/1993 is slechts één vondst bekend (Muskens & Broekhuizen 1992). Onzekere waarnemingen werden met name verricht in de zuid-oosthoek van Groningen.

Friesland/Drenthe

De Fries-Drentse Wouden herbergen een boommarterpopulatie die zich in de onderzoeksperiode (1994/1996) jaarlijks voortplantte. Daarnaast werd in 1996 in Friesland bij Terwispeel een boommarter waargenomen en werden dode boommarters gevonden in Stavoren (1994) en bij Goingarip (1996). In Drenthe werden buiten het Woudengebied boommarters waargenomen of dood gevonden bij Eext (1994), Hooghalen (1995) en Tynaarlo (1994). Bij Schoonlo werd in 1995 zelfs een nest met jongen gevonden. In Drenthe en het oosten van Friesland werden veel sporen gevonden die niet met zekerheid aan de boommarter toe te schrijven zijn, maar ook van steenmarter afkomstig kunnen zijn. Dit probleem geldt voor de gehele oostkant van Nederland.

Overijssel

In Overijssel is Twente het gebied waar de boommarter mogelijk als standwild voorkomt. Boommarters werden waargenomen rond Ootmarsum en Denekamp. Bij Denekamp werd in 1996 een levend jong gevonden, wat aangeeft dat er in de omgeving een nest moet zijn geweest. Net ten oosten van de IJssel onder Olst werd in 1995 een dode boommarter gevonden in een nestkast. In 1996 werden doodgereden

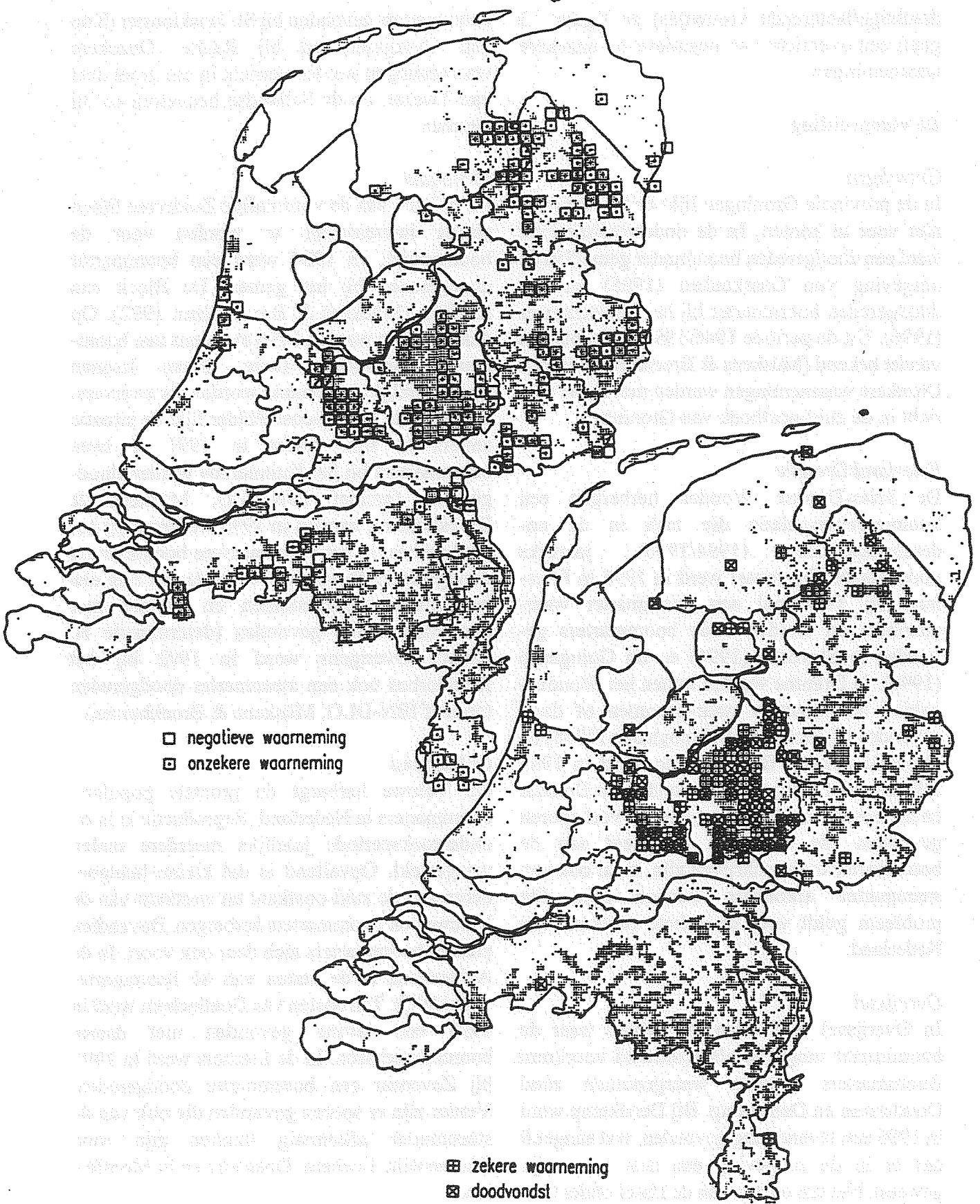
boommarters gevonden bij St. Jansklooster (Kop van Overijssel) en bij Raalte. Onzekere waarnemingen werden verricht in een groot deel van Twente, op de Sallandse heuvelrug en bij Ommen.

Flevoland

De polders van de voormalige Zuiderzee lijken steeds interessanter te worden voor de boommarter. In 1984 werd een boommarter doodgereden bij het gemaal De Block van Kuffeler (Muskens & Broekhuizen 1992). Op dezelfde weg werd in 1996 eveneens een boommarter gevonden. Deze dieren kunnen waarschijnlijk aangemerkt worden als zwervers. Echter in de Noord-oost-Polder lijkt de situatie anders te zijn. Nadat in 1991 al twee boommarters bij het Kuinderbos werden doodgereden (archief IBN-DLO, Muskens & Broekhuizen), werden in 1996 wederom bij het Kuinderbos, in het voorjaar twee boommarters doodgereden. Bovendien werd daarna nog een boommarter waargenomen en latrines met boommarterharen gevonden (determinatie H. Kleef). Overigens werd in 1992 bij het Kuinderbos ook een steenmarter doodgereden (archief IBN-DLO, Muskens & Broekhuizen).

Gelderland

De Veluwe herbergt de grootste populatie boommarters in Nederland. Reproductie is in de onderzoeksperiode jaarlijks meerdere malen vastgesteld. Opvallend is dat kleine landgoederen aan de zuid-oostkant en westkant van de Veluwe ook boommarters herbergen. Bovendien planten boommarters zich daar ook voort. In de Achterhoek is de status van de boommarter onduidelijk. Ten oosten van Doetinchem werd in 1995 een latrine gevonden met daarin boommarterharen. In de Liemers werd in 1995 bij Zevenaar een boommarter doodgereden. Verder zijn er sporen gevonden die ook van de steenmarter afkomstig kunnen zijn rond Winterswijk, Lochem, Doesburg en in Montferland.

Utrecht

De Utrechtse Heuvelrug herbergt een tweede kleiner bolwerk van de boommarter. In de onderzoeksperiode werd jaarlijks minimaal één nest aangetroffen. Er zijn sterke aanwijzingen dat er tussen de populaties op de Utrechtse Heuvelrug en de Veluwe uitwisseling plaatsvindt. Zo zijn er in 1994, 1995 en 1996 boommarters gezien in de omgeving van Barneveld, Voorthuizen en Nijkerk en zijn er reeds in 1988 doodgereden boommarters gevonden ten westen van Lunteren en tussen Veenendaal en Bennekom. In het bosrijke gebied ten zuidwesten van de Heuvelrug werden in 1995 ook boommarters waargenomen.

Noord-Holland

Het voorkomen van de boommarter op de Utrechtse Heuvelrug wordt in het Gooi voortgezet. In 1995 werd ten zuid-oosten van Hilversum zelfs een nest aangetroffen. Nadat in de periode 1983/1993 meerdere boommarters werden gezien en dood gevonden ten westen van Amsterdam, rees het vermoeden dat in deze streek een kleine populatie voorkomt (Muskens & Broekhuizen 1992, Timmermans & Melchers 1994). In 1994 werd ten westen van Amsterdam, ongeveer vijf km van de plaats waar eerder enkele boommarters werden doodgereden, een boommarter waargenomen. In 1996 werd ten zuiden van IJmuiden een boommarter waargenomen. Daarnaast zijn uit het duingebied ten noorden en zuiden van IJmuiden krabsporen aangetroffen en enkele zichtwaarnemingen gedaan die betrekking zouden kunnen hebben op boommarters.

Noord-Brabant

In de onderzoeksperiode werd slechts één zekere waarneming gedaan in deze provincie en wel een doodgereden exemplaar bij Rijsbergen (1994). In 1993 werd een doodgereden boommarter gevonden bij Goirle (Muskens 1994). Krabsporen en uitwerpselen van marters werden gevonden op het landgoed Huis ter Heide bij Loon op Zand en in de Loonsche en Drunensche Duinen. Ook in de omgeving van Zundert,

Strijbeek, Chaam en Hilvarenbeek werden krabsporen gevonden. Het kan zijn dat zich in deze streek een kleine populatie boommarters ophoudt. Het blijft echter oppassen, want in 1996 werd een steenmarter doodgereden bij Dongen. Verder werden in de bossen ten zuiden van Bergen op Zoom krabsporen gevonden.

Limburg

In Zuid-Limburg werd in 1996 bij Schinveld een nestboom aangetroffen. Dit is de enige zekere waarneming in de onderzoeksperiode. Uit de periode 1970/1993 zijn slechts twee (doodgereden) boommarter bekend (archief IBN-DLO, Muskens & Broekhuizen). Mogelijk komt de boommarter nog als standwild voor, maar duidelijkheid is moeilijk te verkrijgen, aangezien ook hier de steenmarter voorkomt. In Noord-Limburg werden krabsporen gevonden ten zuiden van Nijmegen.

Zuid-Holland/Zeeland

Vanuit deze provincies zijn geen meldingen gekomen van sporen of waarnemingen. Ook uit de periode 1946/1993 zijn geen waarnemingen bekend (archief IBN-DLO, Muskens & Broekhuizen).

Discussie en conclusies

De Veluwe blijkt voor de boommarter het belangrijkste gebied in Nederland te zijn, waar de boommarter zich jaarlijks voortplant. De Utrechtse Heuvelrug lijkt qua leefgebied een goede tweede te zijn. Ook hier lijkt de boommarter zich jaarlijks voort te planten. Vanaf de oprichting van de WBN in 1991 werd jaarlijks minimaal één nestboom op de Heuvelrug gevonden. In Drenthe en de zuidoostkant van Friesland komt de boommarter nog als standwild voor en deze populatie heeft zich vanaf 1992 jaarlijks gereproduceerd. Het ziet er naar uit dat boommarters zich ook in stand kunnen houden in kleinschalige bossen zoals die in Drenthe voorkomen. Het is echter ook mogelijk dat de populaties op de Veluwe en het

Duitse grensgebied (Schröpfer 1997), via hun input (dispergeerders) de populatie in Drenthe in stand houdt.

In Twente komt de boommarter waarschijnlijk als standwild voor. Aanwijzingen voor reproductie werden gevonden in 1991, 1993 (Müskens 1994) en in 1996. Zekere waarnemingen komen uit dit gebied niet jaarlijks binnen, zoals dat wel het geval is in Drenthe. Het grote verschil tussen deze twee gebieden is dat in Twente met een veel lagere intensiteit wordt gekeken naar het voorkomen van de boommarter dan in Drenthe. De meldingen vanuit Twente zijn dan ook meestal toevallige waarnemingen. Voor Twente is het voorkomen van de boommarter-populatie in Duitsland (Schröpfer 1997) waarschijnlijk van groot belang. Mogelijk behoren de Duitse en Twentse dieren tot dezelfde (meta)populatie. Het wordt steeds duidelijker dat ten westen van Amsterdam boommarters voorkomen. Het lijkt onwaarschijnlijk dat de boommarter hier altijd al voorkwam, uit de periode 1946/1983 zijn geen meldingen bekend (archief IBN-DLO, Müskens & Broekhuizen). Waarschijnlijker is het dat ze zich hier in de tachtiger-jaren 'gevestigd' hebben vanuit de Utrechtse Heuvelrug of de Veluwe. In hoeverre ze zich hier staande kunnen houden, is nog maar de vraag.

In Zuid-Limburg, de Achterhoek en westelijk Noord-Brabant is de situatie zeer onduidelijk. Af en toe worden boommarters aangetroffen, maar de gegevens zijn tot nu toe summier. Voor Zuid-Limburg en de Achterhoek geldt dat met name het voorkomen van de steenmarter het beeld vertroebelt. Bij de meeste sporen en waarnemingen is geen duidelijkheid te verkrijgen in hoeverre het om boom- dan wel steenmarter gaat. Voor beide gebieden is het voorkomen van de Duitse populatie (Pott-Dörfer 1994, Schröpfer 1997) waarschijnlijk van belang. Bovendien geldt voor Zuid-Limburg dat het voorkomen van de boommarter in de Belgische Voerstreek (Van Den Berge 1997) van betekenis kan zijn op het voorkomen in het zuiden van Nederland. Mogelijk dat vanuit onze buurlanden zich af en toe boommarters vestigen

en zich eventueel ook reproduceren, zoals dat in 1996 in Zuid-Limburg het geval was. Als er in westelijk Noord-Brabant inderdaad boommarters voorkomen, zijn deze waarschijnlijk afkomstig van de populatie in de Belgische Voerstreek. In het Nederlands-talige deel van België lijkt de boommarter niet voor te komen (Van Den Berge 1997).

Hoe verder in 1997 en 1998?

Het is de bedoeling om het BIN-project nog twee jaar voort te zetten. Hoewel er in de afgelopen drie jaar al veel werk is verzet, zullen we nog een eindspurt moeten inzetten om een aantal vraagtekens weg te werken. De grootste vraagtekens die ons nu bezighouden zijn:

- komt in Twente een zich jaarlijks reproducerende (deel)populatie voor?
 - wat is de status van de boommarter in de Achterhoek, Zuid Limburg, westelijk Noord-Brabant en het gebied ten westen van Amsterdam?
 - komen er geen boommarters voor in de bosrijke gebieden van Overijssel, Noord- en Midden-Limburg en oostelijk Noord-Brabant?
- Om deze vragen te kunnen beantwoorden vragen wij desbetreffende regio-coördinatoren of zij zich hiervoor willen inzetten en gericht vrijwilligers willen werven. Uiteraard betekend dit niet dat regio-coördinatoren uit de ander regio's op hun lauweren kunnen rusten, ook van hen verwachten wij nog een eindspurt om aanvullende gegevens op te diepen!

De landelijke coördinatoren BIN-project:

Vilmar Dijkstra	Ad van Rosendaal	Henri Wijsman
Dijkstraat 68	Groenloseweg 43	Tony Offermansweg 6
6828 JS Arnhem	7261 RM Ruurlo	1251 KJ Laren (N-H)
026-4431826 (p)	0573-491480	035-5389031
026-3546815 (w)		

Waarnemingen kunnen worden doorgegeven aan de regio-coördinatoren, of aan de bovenstaande landelijke coördinatoren.

Doodvondsten kunnen worden doorgegeven aan het IBN-DLO:

Gerard Müskens	Sim Broekhuizen
van Nispenstraat 4	Eltersehof 24
6561 BG Groesbeek	6721 ZZ Bennekom
024-3976343 (p)	0318-416402 (p)
026-3546807 (w)	026-3546836 (w)

SEMPRE CRESCENDO

Gevallen van voortplanting 1990-1996. Een lijst van nestbomen, nesten in houtstapels of onder daken, groepjes jongen. Opgesteld door Henri Wijsman.

1990: Deelerwoud;

1991: Putten; Deelerwoud

1992: Imbos, beuk; Doorn (U), beuk; Smilde (D)

1993: Doorn (U), beuk; Berkenheuvel (D), eik; Imbos;

Rozendaal, beuk; Overberg (U); Speuld

1994: Austerlitz (U), eik; Veenhuizen (D), beuk; Kootwijk, beuk;

Middachten, beuk; Garderen (onder houtstapel); Nieuw-Milligen (onder dak); Kreelsezand; Ede (onder dak).

1995: Schoonlo (D), grove den; Hilversum (NH), beuk; Baarn (U), beuk;

Leuvenheim, beuk; Kootwijk, beuk; Roekel; Nunspeet, beuk; Middachten, beuk; Putten 3x; Doorn (U), beuk.

1996: Appelscha (F), beuk; Leuvenheim, eik; Kootwijk, beuk; Imbos, beuk; Beekhuizen, beuk; Berkenheuvel (D), grove den; Hattem, eik; Leusveld, eik; Oosterbeek, beuk; Ede (onder dak); Schinveld (L), paardekastanje; Baarn (U), juv; Hoenderloo, juv; Overberg, juv; Singraven (O), juv; Doorn (U), beuk; Putten 2x; Vaassen, juv.

Noot: in 1996 worden drie overreden zogende vrouwtjes vermeld: Voorthuizen, Tongeren, Heerde. In eerdere jaren zijn die ook wel eens gevonden maar ik slaagde er niet in die systematisch bij elkaar te zoeken. Op een keer moet er ook daarvan nog eens een volledige lijst komen.

Derhalve werden in het Noorden 6 gevallen geconstateerd, in Utrecht 10, op de Veluwe 34 (waarvan 3 van voor 1992), in Limburg 1, in Twente in deze lijst 1, maar Müskens (1994) wijst er op dat er ook in 1993 en 1991 voortplanting was geconstateerd.

Zomaar wat boommartertjes bij Vaassen

Op maandagavond 8 juli 1996 besluit ik op mijn mountain bike in het Kroondomein te gaan fietsen.

Nauwelijks een paar kilometer van huis zie ik, het is ongeveer half zeven, een 'vos' de weg oversteken. Bij de plaats aangekomen waar de 'vos' de weg overgestoken was zie ik vier jonge 'vosjes'. Leuk, dacht ik, om zo snel al weer wat wild te zien. Wel vreemd dat ze behoorlijk nieuwsgierig zijn; meestal is een vos erg schuw en rent zij zo snel mogelijk weg als zij mensen ziet. Wat ook al opvalt is dat de kleine dieren in een boom proberen te klimmen. Een van de 'vosjes' houdt zich waarempel op een meter hoog aan een stam vast. Ook al een vossenziekte dacht ik, of zou het speelsheid zijn. Ze steken de weg over, de oude 'vos' achterna. Snel leg ik mijn fiets in de bossen en besluit de beesten achterna te hollen ondanks mijn blote benen (teken). Helaas verlies ik ze na honderd meter uit het zicht.

Op de plek waar ik nu sta zie ik vossengaten in de grond. Ik kijk of het verse gaten zijn maar ik kan daarvoor geen aanwijzingen vinden. Of zouden het gaten zijn van een dassenburcht. Ik weet het niet en besluit maar weer te gaan fietsen.

De volgend avond zit ik nog wat na te denken over wat ik in het bos heb gezien en probeer het op een rij te zetten: roodbruin, nieuwsgierig, niet bang, klimneigingen, stompe oren, huppelende loop, en een wat dikke kont. Ik raadpleeg de encyclopedie van het dierenrijk om te kijken of een jonge das aan deze beschrijving voldoet. Op de pagina waar de das staat getekend, staat ook een dier dat heel veel overeenkomst heeft met het dier dat ik gezien heb, het is de Martes martes, ofwel de Boomarter. Ik heb dus een boomarter gezien, nooit geweten dat ze hier voorkwamen. Het zeldzaamste zoogdier van Nederland en nog wel zo dicht bij huis.

Frank Hagen

Een territorium

Volgens gegevens van de heer E. Borgers werd er in het Speulder en Sprielder Bos (SBB) een nestboom B zowel in 1995 als in 1996 gebruikt. In 1995 stond een andere nestboom A aan de NW-kant op 1670 m; in 1996 stond een nestboom C aan de ZO-kant eveneens op 1670 m! Hierbij behoort een middelste territorium van (indien rond) 220 ha en (indien vierkant) 280 ha, gemiddeld 250 ha.

HW

Een schatting van het aantal boommarters

Konden we ze maar gewoon tellen! Maar omdat dat niet gaat zijn we op schattingen aangewezen. Overigens bestaan er heus wel "betrouwbare" schattingen.

Ten aanzien van marters hebben we wel een groot aantal gegevens over hun geografische verspreiding. En het zijn territoriale dieren. Daarom moet hun verspreiding een eerste indruk geven over het aantal. Als hun territoria nu eens als dambordveldjes aan elkaar zouden grenzen en als je zou weten hoe groot een gemiddeld territorium was ... Maar het eerste is een onredelijke veronderstelling. En het gemiddelde territorium in Nederland kan aanzienlijk afwijken van gegevens van elders - de enige die we hebben (en die trouwens nog enorm variëren). Bovendien verschillen de territoria van mannetjes en van wijfjes in omvang en kennen we de verhouding der sexen niet.

Maar toch. Gegevens uit Białowieża (met een Poolse l, uit te spreken als w) wijzen op territoria van 223 (♂) en 149 ha (♀) [18], in een vrijwel ideale voedselsituatie; uit Schotland ("Strathglass") 621 ± 78 ha (♂), 341 ± 119 ha (♀) [1]; uit het Teutoburger Wald, dus dicht bij Nederland 1100 (♂), 333 (♀) ha [13]; uit de Zwitserse Jura 400 ha (10 gevallen, ♂ en ♀ dooreen, minimum 150) [2].

Zo kom je ertoe om zonder meer aan te nemen dat het aantal marters per atlasblok gemiddeld gesproken "niet groot" is. Het aantal bewoonde atlasblokken zegt dan toch al iets over het aantal marters.

Ik heb nu een aantal aannames geformuleerd waardoor je het aantal blokken zou kunnen vertalen in aantallen marters. Hierin speelt het begrip "onzekere waarneming" een belangrijke rol. De BIN spreekt daarvan als de melding gebaseerd is op krabsporen, sneeuwsporen, losse uitwerpselen of latrines in

steenmarter-gebieden. Er moet dus verschil worden gemaakt: enerzijds Nederland ten westen van de IJssel en ten noorden van de

Waal (Gooi, Utrecht, Veluwe) waar immers geen steenmarters voorkomen; maar buiten dit gebied is een correctie nodig, er kunnen steenmarters in het bestand geslopen zijn. Deze correctiefactor is heel willekeurig gesteld op 1/3. Willekeur, maar je hebt niet beter. Overigens zegt de verhouding tussen het aantal "zekere" en het aantal "onzekere" waarnemingen wel iets over de benodigde grootte van die correctie. Zie kaarten!

Inmiddels heeft R. Schröpfer op de themadag Boomarter van 4 oktober 1996 een aantalsmodel gepresenteerd waarbij hij wel heel erg uitging van een gladgestreken versie van zijn waarnemingen aan (slechts) drie bezonderde boommarters waarvan het ♂ ongeveer 1000 ha bezette, overlappend met twee maal 250 ha voor de twee ♀♀; dat vormen wel mooie afgeronde getallen waarmee je snel rekent. Gemiddeld betekent dat 333 ha per marter. Nu toonde Schröpfer drie uitkomsten: met één nest per 1000 ha, met 2 nesten per 1000 ha, en met drie. Hij gelooft dat van de jongen (hij nam voorzichtigheidshalve 2 jongen per nest aan) 3/4 omkomt. Dat ben ik met hem eens. Voor de berekening gebruikte hij de gulden middenweg: $2\frac{2}{3}$ ♀/1000 ha.

Schröpfers model heeft aantrekkelijke kanten. Nu in Nederland een inventarisatie wordt uitgevoerd weergegeven op basis van atlasblokken van 25 vierkante km heeft het anderzijds veel voor om vanuit het atlasblok te werken - als dat kan!

In de Nederlandse situatie kun je de bosstatistiek gebruiken. Is het territorium gemiddeld 333 ha, dan is er op elke 1000 ha geschikt bos plaats voor 3 marters.

I. Veluwe; Sticht/Gooi; Noorden.

Voor de Veluwe en Utrecht+Gooi geldt nu dat de hoeveelheid bos aanzienlijk is en dat marters elkaar, afgezien van barrières in de vorm van snelwegen, kunnen ontmoeten. Het aantal

nesten zal dan ook flink groot zijn.

In Salland, Twente, Achterhoek, alsmede in Brabant en Limburg daarentegen vind je heel verspreid atlasblokken met in het algemeen onzekere waarnemingen. Gevoegd bij een lage bedekkingsgraad met bos is het volgens mij aannemelijk dat deze waarnemingen niet wijzen op stabiele territoria. Het lijkt eerder te gaan om solitaire dieren.

Er bestaan blokken met bijna zeker maar één marter. Ik ken een goedonderzocht geïsoleerd liggend blok waar jarenlang geen marters van bekend waren. Opeens zag boswachter na boswachter daar "marters". Als zulk een dier van verre is gekomen is het toch veel waarschijnlijker dat het maar om één dier gaat dan dat er meteen een paar exemplaren heen is gelopen - door grote barrières heen. Je kunt van een "zwerfer" spreken, ofwel van een "pionier". In een dergelijk geval heeft het geen zin om te letten op de hoeveelheid die eventueel op al die hectaren bos zouden passen en moet je een ander model hanteren. Dit volgt later; daartoe eerst wat uitleg en voorbeelden.

De situatie in Drenthe en Friesland is enigszins intermediair. Maar gelet op het aantal nestbomen dat daadwerkelijk is gevonden heb ik toch maar hetzelfde model gehanteerd als voor Veluwe/Utrecht.

Uitgaande van deze drie situaties en door het hanteren van een aantal aannames kan het aantal marters berekend worden. Daarna probeer ik te toetsen of dit aantal met de realiteit overeenkomt.

Aannames:

1. boommarters (afgezien van het geslacht) bezetten een niet-overlappend territorium van tussen de 100 en 1000 ha.

2. de grootte van het territorium is (met Schröpfer) zo dat op 1000 ha bos plaats is voor één ♂ en twee ♀♀. Daarnaast zijn er echter ook wel gevallen beschreven waarbij de verhouding

1:1 was op een klein oppervlak. Ook Schröpfer zelf meldde dat in vrij kleine bosfragmenten in de Duitse laagvlakte, van 150 - 250 ha, een paar boommarters tamelijk stabiel kon huizen en jongen hebben.

3. Van elk atlasblok van 5 x 5 km is geschat welk oppervlak met bos bedekt was, in procenten; volgens de volgende tabel zijn aan het atlasblok vervolgens aantallen territoriumhoudende marters toebedeeld:

atlasblok: 2500 ha

ha bos	%	ad. marters
meer dan		
2200	88	7
1875	75	6
1600	64	5
1300	52	4
1000	40	3
600	24	2
200	8	1
0	0	0

4. De positieve atlasblokken van de BIN bevatten boommarters, ook als er sprake is van een "onzekere" waarneming. Ik denk namelijk dat het inderdaad wel eens zo zal zijn dat het atlasblok echt leeg is; maar de waarneming is meestal heus wel ergens op gebaseerd. Voor elk leeg atlasblok dat ten onrechte wordt meegerekend is er elders wel een atlasblok dat toevallig meer marters bevat dan gedacht.

5. Aantal jongen per nest gemiddeld drie (gebaseerd op Stubbe in Niethammer [14], en [18]). Aantal subadulte marters (2e jaars, eventueel 3e jaars die op de een of andere wijze geduld worden in de territoria) 1/4 van het aantal jongen (getal geschat in verband met de leeftijdsverwachting van boommarters, die volgens Stubbe en volgens [2] behoorlijk is: er worden soms 8 à 9-jarige boommarters gevonden).

6. Een blok met een dode boommarter is meegeteld als er uit dat blok óók krabsporen/keutels ("onzeker") bekend waren, maar niet als het om een geïsoleerde waarneming gaat (dan neem ik aan dat het enige dier ooit in het blok, een echte "zwerver", nu dood is!).

7. In de gebieden met het Steenmarter-probleem (overal buiten Utrecht/Gooi en Veluwe) wordt een willekeurige vermindering ingevoerd: de steenmarter-correctie van 33%, alleen van de onzekere blokken. Hieromtrent is meer kennis nodig.

8. Niet alle wijfjes hebben een nest (iets waar Schröpfer geen rekening mee hield). Stubbe [14] haalt Russische literatuur aan waaruit blijkt dat een deel der (geschoten) adulte wijfjes geen jongen hadden. Als we dit aandeel op 20% stellen heeft dus slechts 80% van de wijfjes een nest.

9. In atlasblokken met modelmatig maar één marter is geen nest; in blokken met maar twee marters maar één nest (in 80% van de

gevallen); alleen van de blokken met drie of meer marters zijn alle marters samen opgeteld, $2/3$ is als wijfje gerekend en hiervan heeft dan 80% een nest.

10. Toch is er een groot probleem!: de veranderingen in de nabije toekomst; de BIN loopt door en het kaartje 1992-1996 is maar een tussen stand. Maar de Veluwe is duidelijk niet genoeg doorvorst! Daar bevinden zich verscheidene "witte plekken" op de kaart, terwijl er een gevoel bestaat dat het daarbij vaak soms gaat om geschikt biotoop.

Ik neem aan dat eigenlijk de gehele Veluwe bewoond is door boommarters. Ik stel voor nu al te werken met een volledig ingevulde "aktuele" Veluwe - maar daarom moet er ten behoeve van de BIN nog wel héél wat werk ingestopt worden om het beeld op de Veluwe te completeren. Wat hieronder Veluwe heet is wat een voltooide boommarter-inventarisatie waarschijnlijk gaat opleveren, en naar mijn beste weten nu al aanwezig is.

TABEL. Boommarters in het Noorden (=Drenthe, Friesland), Utrecht (+Gooi), en Veluwe (akt.=toestand na voltooiing inventarisatie).

Elk blok heeft een individueel aantal volwassen territoriumhouders; hiervan géén nest indien maar één marter per blok, hoogstens één nest indien twee marters per blok, van de overige marters geldt: $2/3$ zijn ♀♀; van alle ♀♀ heeft 80% een nest, tot een totaal = Ne.

Juv = $3Ne$; subadult = $1/4$ juv. Max/min zie hieronder; max = A+J+S, min = A+S.

		A	Ne	J	S		
	blokken	ad.terr	nesten	juv	subad	max	min
N(corr)	25	27	12	36	9	72	36
U	18	55	22	66	16	137	71
V (akt)	46	108	48	144	36	288	144

Toelichting bij max en min: in de loop van het jaar fluctueert het aantal marters; dat is vlak na het verlaten van de nestholten het hoogst, vlak vóór de geboorten het laagst. In de loop van de winter is een aantal marters omgekomen, er staan subadulte marters

klaar die de opengekomen plaatsen overnemen; van de jongen van het jaar overleeft er maar ongeveer een kwart, die de subadulten van het komend jaar gaan vormen. (Ja, inderdaad, het model is nog onduidelijk betreffende de "derde"jaars).

Natuurlijk zou je eigenlijk rekening moeten houden met de kwaliteit van de biotoop. Dit is erg moeilijk. In het algemeen is het bos in ons land te jong. Het zou kunnen zijn dat het aantal nesten beperkt wordt door het aantal holle bomen, en daardoor lager ligt dan het aantal wijfjes dat potentiëel jongen zou kunnen voortbrengen.

TOETSING

Broekhuizen benaderde op dezelfde themadag het aantal boommarters weer een klein beetje anders: bij dassen bleek dat een verlies groter dan 15% tot een afname leidde. De boommarterpopulatie op de Veluwe lijkt stabiel. Je vindt er daar ongeveer 20 dood per jaar. Denkelijk zijn er 10 andere slachtoffers die niet ontdekt worden. Welnu, 30 is dan niet meer dan 15% van de populatie, dus er zitten tenminste ± 200 dieren. Als je hierbij dan even in het midden laat in welk seizoen klopt dit wel met het model.

Een volgende toets van het model is de verhouding der nestbomen. Bekend is hoeveel nesten er zijn vastgesteld na het oprichten van de WBN, dus in 1992/1996 (zie elders in deze *Marterpassen*): $N/U/Vel = 6/10/31$. Omdat de bemonstering in de verschillende provincies ongeveer dezelfde zal zijn geweest, zullen zich in één jaar de nesten in een regio zich verhouden tot die van een andere regio als de totale hoeveelheden bekend. Je moet dus $12/22/48$ ($= 6,9:12,6:27,5$) vergelijken met $6:10:31$. Misschien onderschat het model de Veluwe iets, net als het bij Broekhuizen leek. Toch is er in grote lijnen overeenstemming.

Het aantal subadulten moet ongeveer gelijk staan aan het aantal adulten dat elk jaar dood gaat. Het blijkt ongeveer overeen te komen met $1/3$ van de adulten. Dit rijmt zich wel met de lange levensduur al had ik het eigenlijk nog iets lager verwacht.

Een verdere toets is om in Nederland een

gebied helemaal te verkennen en de aantallen dan te vergelijken. Naar mijn beste weten en kunnen schat ik dat er in het Gooi (uitgebreid met de aangrenzende gemeenten Baarn en Maartensdijk) niet veel meer dan 9 marters leven; het model voorspelt er 12. Ik vroeg Hans Kleef om eens te schatten hoeveel marters er in Drenthe, Friesland en Groningen voorkwamen. Daarbij heeft hij zelf gearzeld tussen verschillende mogelijkheden. Als hij zich baseerde op gemiddeld 324 ha (gemiddelden uit gegevens van diverse hoeken van Europa) per individu en 9833 ha bos waarin zekere of zeer waarschijnlijke waarnemingen van boommarters zijn gedaan kwam hij uit op 30 boommarters. Het is dan overigens wel waarschijnlijk dat het er enige meer zijn, omdat niet elke boommarter wordt opgemerkt.

Het model voorspelde er 27 territoriumhoudende adulten. De overeenkomst lijkt acceptabel.

II. Het Oosten en Zuiden.

Zoals gezegd zullen veel waarnemingen in Salland betrekking hebben op dieren afkomstig uit het Noorden. In Twente zijn nog wel enkele gevallen van voortplanting geconstateerd, maar verder zullen er ook dieren gezien worden afkomstig uit Duitsland. Dat laatste geldt ook voor de Achterhoek. Enige voortplanting zou daar misschien nog mogelijk zijn.

De situatie in Noord-Brabant is bizar. Afgezien van enkele verkeersslachtoffers is er bijna niets zeker. In Zuid-Limburg lijkt het weer te gaan om immigranten.

Het lijkt aannemelijk dat in Oost- en Zuid-Nederland in elk atlasblok maar één marter zit (of zat!). Misschien kunnen we in Noord-Oost Twente een uitzondering maken voor 5 atlasblokken die zelf aan drie zijden grenzen aan andere blokken met waarnemingen (indien niet van de

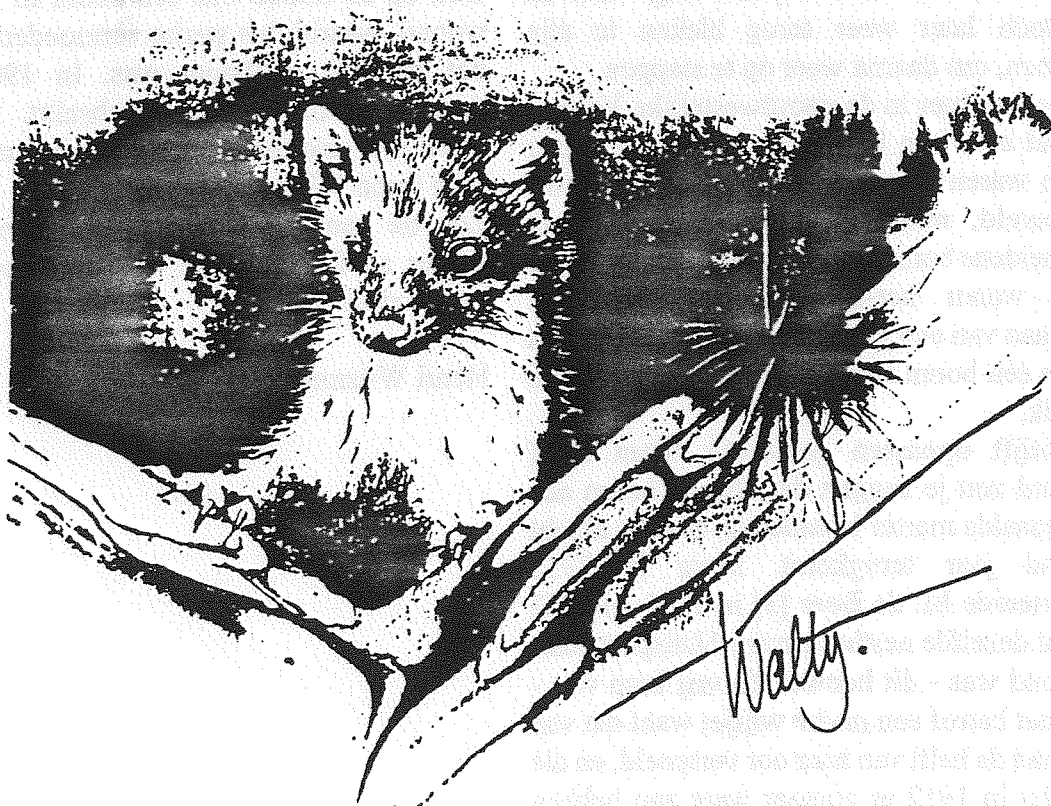
steenmarter!); ook in de Achterhoek is er één zo een blok. De aanname is dan dat alleen in een dergelijk "centraal" blok een nest te verwachten is.

Je kunt nu een geheel ander model hanteren: in het oosten 37 blokken (één met een zekere waarneming), dat is na correctie 25 boommarters. Hoogstens 4 nesten. In het totale zuiden 21 blokken, na correctie 14

ad terr.h.	nest	juv	subad	max	min
229	86	258	64	551	293

Verbeteringen zijn welkom !

Henri J.W. Wijsman

boommarters, geen nesten. Let wel, modelmatig geen; er schijnt er toch één gesignaleerd te zijn: aan de grens.

In deze "rest van Nederland" dus 39 marters en 4 nesten.

Dit zou een totaal voor Nederland opleveren van (maximaal)

Hergebruik van nestbomen.

De vraag of boommarters een geschikte nestboom opnieuw gaan gebruiken hield mij lang bezig. Als je het rondvroeg heette het toen dat ze in de keuze van nestbomen net zo grillig waren als in die van slaapplekken; steeds opnieuw een andere plek. Ik ben toen eens precieser gaan informeren en vernam dat er toch wel degelijk een boom was in Utrecht en één op de Veluwe waar meermalen gebruik van was gemaakt. En er zijn er heel wat meer bekend geworden.

In centraal Utrecht werd een boom gebruikt als nestboom in 1992, 1993, 1995 en 1996, precies dezelfde boom, waarvan de jongen daarna de wijk namen naar de dichtstbijzijnde eiken, waar ook weer holten in zitten.

Op de centrale Veluwe werd precies dezelfde boom gebuikt in 1994, 1995, 1996. In 1994 bleven de jongen heel lang in het nest; in 1995 waren ze direct weg; in 1996 bij intensieve observatie bleek dat ze vrij snel weg waren en dan toch later weer terug bleken te zijn gekomen, om daarna weer op te stappen.

Een boswachter in de noordwestelijke Veluwe had het over een beuk waarin wel 7 à 8 jaar nesten waren geweest maar die in 1986 was gesneuveld; maar hij kende daarnaast ook verscheidene bomen die nog bestaan waarvan er enige waren her-gebruikt, soms na het overslaan van een jaar. In elk geval was in zijn terrein één boom zowel in 1995 als in 1996 in gebruik.

Het blijft oppassen geblazen! Want naïef denkend zou je zeggen dat als een boom aan een bepaalde marter befallen is, ze daar allicht volgend jaar terugkomt. Maar in 1952 rapporteerde M. de Boer [3] in 1951 en 1952 wel dat dezelfde nestholte nabij Nunspeet weer bewoond was - dit hoewel die vrij krap was - maar het betrof een *ander* wijfje; want dat van 1951 had de helft van haar oor verspeeld, en die kan niet in 1952 er zomaar weer aan hebben gezeten!

Over een nauwe nestholte gesproken, de bijzonder nauwe opening in een zomereik op

Leuvenheim, in gebruik in 1995, werd in 1996 opnieuw bewoond; maar waarschijnlijk is de moeder vrij snel na de partus verhuisd, waarbij één jong verloren werd, dat later door Vilmar Dijkstra onder de boom werd gevonden.

Dat leek op de situatie bij Baarn waar in 1995 een holle beuk bewoond was (en wel degelijk door een ander wijfje dan dat van het nabijgelegen Cronebos - want ze zag er anders uit, had er gezien de enorme latrine al een tijd gezeten, en produceerde een heel ander type keutel). In 1996 lagen daar dezelfde soort keutels (namelijk met veel restjes van veerschachten), geproduceerd op precies hetzelfde plekje op een zijtak. Denkkelijk dus hetzelfde wijfje als in 1995. Het is wel mogelijk dat er jongen zijn geworpen (even voor 15 april) en dat daarna de holte verlaten is. Want er kwamen geen keutels meer bij, en bij observatie werd niets meer gezien.

Ook op de Imbos was een boom in 1995 bewoond, waarbij het sterke vermoeden bestond dat het een nestboom was. In 1996 werd dezelfde boom opnieuw gebruikt. Dit keer bleek met zekerheid dat het om een nestboom ging (med. Vilmar Dijkstra).

Zou de kans op hergebruik na een strenge winter, als die de meeste vlooiën gedood heeft, groter zijn?

Henri Wijsman

Zijn naam: Mintwintig

Mintwintig is de boommarter, die in de nacht van 8 op 9 februari 1996 op de Zuidoost-Veluwe in de boswachterij Rozendaal werd gevangen en van een zender werd voorzien.

Inleiding

In de winter van 1995-'96 werd, voor zover bekend voor het eerst in de Nederlandse geschiedenis, een boommarter gevangen met het doel om met behulp van een zendertje meer over zijn gedrag te weten te komen. Het zendertje werd door middel van een halsband om de marter bevestigd. Helaas ontbrak na enkele weken elk spoor van deze zender c.q. boommarter (zie de bijdrage van Peter van der Leer over de marter Carnaval in MARTERPASSEN IV, pp. 47-48). Het doel, meer te weten te komen over het gedrag en met name over de keuze van dagrustplaatsen, was met deze vangst dus niet in vervulling gegaan en dus moest er opnieuw een boommarter worden gevangen. Eigenlijk zelfs verscheidene marters en ook nog verschillend van geslacht, willen we niet het risico lopen om specifieke individuele voorkeuren aan te merken als algemeen gedrag.

Prenten

In de herfst van 1995 werden de vallen weer geaasd en was het wachten op "valbezoek". Het duurde tot eind december voordat het eerste aas uit de vallen verdween. Door het toepassen van de 'meelmethode' van Peter van der Leer, werd duidelijk, dat de vallen inderdaad door een boommarter werden belopen. Deze "meelmethode" houdt in dat halverwege de ingang van de val een dun laagje witte bloem (voor brood, ja) wordt gestrooid. Het dier dat de val bezoekt zal zich dan bekend maken aan de hand van de pootafdrukken die hij vooraan in de val of op een boomstam net buiten de val achterlaat. De witte prenten waren in dit geval

onmiskenbaar van een boommarter. Reden om vol goede moed de vangpogingen voort te zetten.

Vorst

Maar de boommarter bezocht de vallen niet dagelijks, zelfs niet wekelijks. Soms kwam hij twee dagen per week en dan weer wekenlang niet. Het valbezoek was zeer grillig, hetgeen overigens het jaar ervoor ook al zo was. De vangpogingen werden over het algemeen gedaan in de nachten nadat de vallen belopen waren geweest. Maar weersomstandigheden als sneeuw en vorst laten vangen vaak niet toe, omdat het vangmechanisme van draaiende ijsertjes en kantelende plankjes dan kan vastvriezen. Ook speelt het beschikbaar zijn van een 'bemanning' tijdens vangnachten een rol. Al met al vallen er daarom veel mogelijke vangnachten uit, zeker in de wintermaanden met temperaturen rond het vriespunt en af en toe neerslag of mist. Eind januari 1996 zakten de temperaturen echter verder onder het vriespunt. Ook begin februari bleef het erg koud. Bij deze extra lage temperaturen is de vorst meestal wat 'droger'. Als de autoruiten niet hoeven te worden schoongekrabbd, betekent dat dat ook het vangmechanisme niet meer zo gemakkelijk vastvriest. In Friesland sloeg de Elfstedenkoorts alweer toe, het geen menig rayonhoofd veel extra werk bezorgde. Extra werk ook voor de boommartervangers, die in de tweede week van februari besloten om een aantal nachten achter elkaar te gaan vangen. Tenslotte werd het weer steeds extremer en het (volks)geloof wil dat onder dit soort omstandigheden de boommarters eerder geneigd zijn om het aas uit de vallen te halen. Verder was het zeer droge vorst, waardoor in de vallen het alarmsysteem goed kon blijven functioneren.

In de nacht van 6-7 en 7-9 februari bleef valbezoek uit, maar in de daaropvolgende nacht was het raak. Op 9 februari om 1.30 uur piepte de semafoon bij mijn bed. Direct Dick Klees gebeld om te vertellen dat er mogelijk iets in de val zat. Ik trof zijn antwoordapparaat, dus daarop maar verteld dat ik naar Rozendaal was en daarna naar het IBN in Arnhem. Vijf minuten later zat ik al in de auto, die gelukkig goed startte. Oh wat was het koud! Het was erg rustig op de weg tussen Groesbeek en de boswachterij Rozendaal. Toch geprobeerd zo rustig en veilig mogelijk te rijden, want een opgevroren stukje weg kan een lelijke spelbreker zijn! Tijdens de korte reis gaat er van alles door je hoofd: is het geen vals alarm, zal het dier niet ontsnapt zijn, juist voordat je arriveert, is het wel een boommarter? En ... als het een onbekende boommarter is: hoe zullen we hem noemen? Veertig minuten nadat ik gewekt werd stond ik bij de gesloten val. Met mijn zaklamp zag ik door een kijkopening midden op de houten kastval de rug van een donkerbruin dier. Het dier wilde niet draaien, waardoor ik niet helemaal zeker wist of het wel een boommarter was. Het zou ook nog een flinke bunzing kunnen zijn. Toch Sim Broekhuizen ter plekke met de autotelefoon uit zijn bed gebeld om te vertellen dat we beet hadden, onder voorbehoud van de juiste soort. Aangekomen op het IBN werd onder betere licht- en ook temperaturomstandigheden, snel duidelijk dat er echt een boommarter was gevangen. De grote oren met lichte randen, de bijna zwarte neuspunt en de oranje bef lieten alle twijfel verdwijnen. Omdat het dier geen halsband met zender droeg, wisten we ook dat het niet 'Carnaval' was, de gezenderde boommarter van het jaar ervoor. Inmiddels was Dick ook gearriveerd die na een uitgelopen vergadering nog uitgeslapen genoeg was om even de telefoonbeantwoorder af te luisteren. Ook hij had geen slaap meer.

Om een boommarter een halsbandzender aan te kunnen meten, moet hij eerst worden verdoofd. Dat gebeurt door het dier een spuitje met ketamine te geven in de bilspier. Om gemakkelijk bij deze spier te kunnen komen wordt de marter vanuit de kastval van 1,25 meter lang in een klein dwangkooitje gedreven. Dit kooitje bestaat aan één zijkant uit stevig gaas en aan de tegenoverliggende zijde uit een met een handgreep beweegbaar schot. Dit kan tot vrijwel aan de gaaszijde worden bewogen. Zit de marter in het dwangkooitje dan wordt hij dus even klem gezet tussen de beweegbare zijden en het gaas. Daar wordt dan snel de juiste spier opgezocht en de injectie gegeven. Binnen enkele minuten is het dier verdoofd en gedurende ongeveer een kwartier hanteerbaar. Onze nieuwste aanwinst voelde zich echter blijkbaar prima thuis in zijn grote val, althans hij liet zich er niet uit jagen. Hij voelde de bui blijkbaar al hangen, alsof hij wist dat hij uit dat dwangkooitje moest zien te blijven. Dat laatste lukte hem ruim anderhalf uur, waarbij de methoden om hem van gedachten te laten veranderen steeds heftiger werden. Tenslotte lukte het door de kastval geheel verticaal op de dwangkooi te plaatsen. Het verdoven daarna verliep naar wens en koste maar ruim 1 minuut.

Maten en gewicht

De boommarter had een prachtige vacht, die heerlijk zacht aanvoelde toen het dier uit het kooitje werd gehaald. Het eerste wat je dan doet is het geslacht bepalen. Vaak zijn er al enkele suggesties gedaan als de marter nog in de kastval zit, maar je krijgt pas zekerheid als je het dier in de hand hebt en de geslachtskenmerken kunt bekijken. Zijn gewicht bedroeg 1655 gram, wat voor een mannetje een beetje aan de lage kant is. Terug op tafel kon hij worden gemeten. Zijn totale lengte van neus-tot staartpunt (zonder pluim) bedroeg 73,5 cm. De staart alleen was 25 cm lang. De lengte van

de achtervoet bedroeg 10,0 cm met nagels en 9,5 cm zonder nagels. Het oor was 4,55 cm lang. Om het dier een halsband van de juiste lengte te kunnen omdoen, werden ook de hals- en kopomtrek gemeten, die resp. 14,5 en 16,5 cm waren.

Om de leeftijd te kunnen schatten wordt gekeken hoever de tanden en kiezen zijn gesloten en of bij mannetjes de testikels en bij vrouwtjes de tepels al goed zichtbaar zijn. De activiteit van het buikklierveld en de mate van beharing kan aanvullende informatie geven over de leeftijd. Ook worden er meestal nog foto's gemaakt van de keelvlek, omdat deze een unieke vorm heeft, waardoor men een individu zelfs aan de keelvlek kan herkennen. Hierna breekt het moment aan om de halsband met zender te bevestigen. Er wordt zeer goed op toegezien dat deze niet te los of te vast zit. Een zender die te los zit kan worden afgestroopt. Die zender vind je meestal wel weer terug, maar de bijbehorende marter is aanzienlijk moeilijker en vaak zelfs helemaal niet meer terug te krijgen. Een zender die te strak zit is voor de marter zelf onplezierig. In het minst erge geval zullen alleen de haren in de hals op de plaats van de halsband verdwijnen, maar er kunnen door schuren en insectenbeten (teken) ook wonden ontstaan, die onder de halsband vaak moeilijk genezen. In het ergste geval kan de halsband zelfs gedeeltelijk ingroeien in de huid, omdat een dier in een bepaalde periode soms flink kan aankomen. Gelukkig komt dit maar bij uitzondering voor. Bij deze boommarter bleek een lengte van 16,1 cm van de halsband plus zender het beste te passen.

Vrijlating

Nadat de zender is bevestigd is het kwartier, dat de marter verdoofd is, vaak wel verstreken. Als er weer wat spierbeweging op gang komt wordt het tijd om de marter in een donkere ruimte - meestal de kastval waarin hij is gevangen - weer goed bij te laten komen. Dit laatste duurt enige tijd. Aanvankelijk zijn de bewegingen nog zeer ongecontroleerd, maar na 1 à 2 uur is

de marter weer zover dat hij zonder gevaar kan worden losgelaten. Ondertussen wordt gecontroleerd of de zender werkt en zo ja dan wordt er koffie gedronken! Dan komt het moment om de boommarter weer los te laten op de plaats waar hij werd gevangen. Hij kan hier zijn leven weer vervolgen, ditmaal met een zendertje om de hals. Dit gaat wel ten koste van enige privacy. Bij deze marter zou alleen worden gekeken naar zijn slaappleatskeuze.

Maar gemakkelijk en snel kwamen we ook weer niet van onze nieuwe boommarter af. Het was inmiddels al half zes 's ochtends geworden. Ook nu bleef hij weer liever in de kastval zitten. We hebben toen maar de val aan één kant open gezet, zijn de andere vallen gaan controleren en hebben de vanguitrusting opgeruimd. Na ruim drie kwartier kwamen we weer terug bij de kastval met daarin nog steeds de gezenderde marter. De angst om de val te verlaten was voor hem blijkbaar te groot geworden. Ook hier hebben we weer moeten helpen door de val een eind in verticale richting te bewegen. Dat werd hem op een gegeven moment teveel en met een spurt verliet hij de val, rennend over het pad de duisternis in.

Naam

Wat nu nog ontbrak was de naam! De naam van een dier dat je, naar je hoopt, voor langere tijd gaat volgen moet iets karakteristieks hebben en moet kort zijn. Het moet iets over het dier zelf zeggen of over de plaats of tijd of hij moet op iets bijzonders slaan wat alleen op dat moment van toepassing is. Meestal is er een scala van mogelijkheden, maar toch kan er maar één naam gekozen worden. Deze boommarter was een jong mannetje zonder echt opvallende uiterlijke kenmerken. Ook de vangplaats bood geen aanknopingspunt voor een naam. Carnaval, de eerste gezenderde boommarter, was vanzelfsprekend met carnaval gevangen. Maar 9 februari 1996 was een van de vele verder anonieme februari-nachten. Maar ... in de vangnacht was het erg koud, naar later bleek zelfs de koudste nacht van de winter. Het vroor

al nachtenlang tussen de min tien en min vijftien graden. Om in de stijl van 'Carnaval' te blijven, aangepast aan dit moment zou Min-elf misschien wel iets zijn. Een korte naam die ook iets specifiek van dat moment verried. Deze naam werd even in beraad gehouden, tenslotte mag je je bij de Burgerlijke Stand ook enkele dagen beraden over de naam van een nieuw geborene. Diezelfde dag probeerden we voor de eerste maal de slaapplaats van de nog naamloze

boommarter te localiseren. Tijdens het zoeken troffen we boswachter Caspar van de Bos in het Rozendaalse bos. Enthousiast vertelden we over onze vangst. Het weer kwam natuurlijk ook ter sprake. Volgens zijn informatie had het in de boswachterij Rozendaal die nacht maar liefst twintig graden gevoren, de laagste temperatuur tot dan toe! En daarmee werd de uiteindelijke naam van deze boommarter niet 'Bruintje' of 'Vlekje' of 'Roos' of 'Minelf' of 'Kout', maar MINTWINTIG (afgekort -20).

Gerard Müskens
IBN Arnhem

**Interactie tussen in het wild levende boommarters: E. Kvalheim,
in Z. Jagdwiss. 28 (1982) 73-79**

Van 1969-1976 maakte de auteur bij een hut in de bossen bij Oslo 3 boommarterwifjes en 2 mannetjes tam. Alle dieren waren individueel te herkennen aan de vorm van de bef. Maar ze werden niet in het zomerseizoen van mei tot oktober bestudeerd, het was vooral winterwerk. De wijfjes liepen als katten door de hut, de twee mannetjes kwamen nooit binnen als de waarnemer aanwezig was. Er zat een kattenluik in de deur, oorspronkelijk werd er buiten gevoerd, later ook vooral binnen. Het voedsel bestond uit vijgen, brood met margarine, af en toe eieren. Muizen uit vallen aten ze niet. Ze kwamen binnen via een contact dat een bel aanzette. Een mannetje belde maar ging dan meteen weer terug en wachtte buiten op zijn vijgen waarna hij

opnieuw belde.

Eenmaal werd een confrontatie gezien tussen een marter van twee jaar die op de leeftijd van 4½ maand de moeder had verloren en daarna door mensen opgevoed was, en een eekhoorn. Bang verborg zich de marter tot de eekhoorn verwijderd was! Volkomen verse eieren die verstopt waren onder houtschilfers vonden ze niet. Oude eieren vonden ze gemakkelijk, ze konden ze ook in de bek wegdragen. Er was een dominant mannetje dat één andere man, vermoedelijk zijn zoon, tolereerde, maar andere mannen verjoeg. Een der wijfjes was opvallend veel tammer dan de anderen.

HW

De marterboom van Beekhuizen

Natuurlijk was *de* nestboom van 1996 die uit de boswachterij Kootwijk (SBB) waar de onderzoekers van het IBN hun prachtige video-opnamen hebben kunnen maken waarvan een deel is getoond op de themadag VZZ van 4 oktober 1996. Hieronder willen wij echter rapporteren over gewone amateurwaarnemingen bij een terloops gevonden nest-boom.

Toen de jonge mannetjesmarter "Mintwintig" (zie hierboven in deze MARTERPASSEN) een paar maanden gevolgd was verlegde hij zijn activiteiten vrij plotseling van Rozendaal naar Beekhuizen. Eerst achteraf lijkt daar een aannemelijke verklaring voor te vinden.

Op 22 mei assisteerden Henri en Willemien bij het opsporen van Mintwintig door Peter van der Leer. We konden hem in eerste instantie niet vinden! Een paar grote cirkels in het bos leverden geen plaatsbepaling op. Ondertussen vonden we wel diverse marterkeutels op het pad, waaronder zeer verse; het gebied scheen intensief bewoond. Wij kunnen het nooit laten om maar meteen op de bomen met spechtengaten te gaan letten. Dit jaar bovendien ook nog eens omdat we in onze eigen regio nog géén nestboom hadden kunnen opsporen. Daar in Beekhuizen waren heel wat op het oog geschikte bomen. Op een gegeven ogenblik stonden we alle drie weer bij de auto. Peter liep met de peiler wat vooruit; Henri keek omhoog en zei net: "hé, weer een geschikte boom", of Willemien had al naar beneden gekeken: en tegelijk zagen zij de latrine. "Peter, Peter, een nestboom!" Hij keek wat ongelovig om; maar later hebben we erover nagepraat hoe prettig het eigenlijk is als je bij zo een ontdekking met een paar mensen bent die na afloop hun enthousiasme bij elkaar kwijt kunnen.

Peter en Henri gingen nu achter Mintwintig aan; Willemien bleef vanuit de auto opletten en ja, na enige tijd verscheen omstreeks 11.00 h het marterwifje en bezocht de latrine boven in een vork van de beuk. Kort daarna verschenen

ongeveer gelijktijdig een toezichthouder van Natuurmonumenten en André. De eerste om te onderzoeken wat, nota bene, een auto daar deed waar auto's volstrekt niet toegestaan zijn (immers, Mintwintig was nog maar net naar Beekhuizen verkast en die auto nog niet bekend); de tweede op de fiets op weg naar zijn werk.

's Middags had Peter zich reeds geïnstalleerd bij de nestboom toen André rond 16.30 uur weer langs kwam fietsen. Op dat moment bevond zich een boommarter in de nestopening. Peter, die niet direct in de gaten had dat het André betrof die langs kwam fietsen, deed net alsof er in een andere richting met de verrekijker iets fraais viel waar te nemen. Maar André, op de hoogte zijnde van de nestboom, liet zich hierdoor niet afleiden en nam plaats naast Peter, zodat ook hij vervolgens de marter kon aanschouwen.

Deze marterboom lag aan een bijzonder druk bezocht fietspad/ wandelweg; ongeveer het drukste punt van de omgeving. Het blijkt toch steeds weer dat een marter daar geen aanstoot aan neemt. Wel liet menig een, naar bij het observeren bleek, mooi de hond los lopen, wat natuurlijk niet mag, en een jong martertje eenmaal op de grond had toch gauw het haasje kunnen zijn.

Daar aan het pad staan twee beuken met gaten door zwarte spechten gemaakt. De (zuidelijkste) boom van beide heeft een opening op $\pm 17,5$ m hoogte, ongeveer één meter hoger zit de vork die als latrine diende. Diametraal aan de andere kant zit ook een opening, iets lager, op ± 15 m, en op het oosten georiënteerd; het is juist hieruit dat de jongen naar buiten keken. De boom heeft een omtrek op $\pm 1,8$ m hoogte van eveneens 1,8 m. Deze beuk maakte ooit deel uit van een lanenstelsel van het landgoed Beekhuizen, dat toebehoorde aan het kasteel Biljoen, en dateert ongeveer uit 1860-1890.

Dit martergezin hebben we daarna nog enige dagen kunnen volgen. Er is ook meteen op gelet

of er in de nabijheid een holle boom was waarheen ze eventueel na het verlaten van dit nest heen hadden kunnen gaan; maar dat heeft later niets opgeleverd.

De dagen tot het eerstvolgende weekend zijn Peter en Dick Klees een paar keer bij de boom geweest en heeft ook André opgelet. Maar andere keren bleven waarnemingen vooralsnog, ook na langduriger aanzitten, negatief. Van andere medewerkers van Natuurmonumenten heeft André vernomen dat de boomarter(s) nog regelmatig wordt/worden waargenomen. Later doet ook André weer waarnemingen (zie onder).

Henri kon pas de middag en avond van 28 mei en de ochtend van 29 mei weer observeren. 's Avonds zag André in de schemer een boomarter buiten de boom ter hoogte van de bovenste nestopening. Dit is waarschijnlijk de laatste waarneming die bij deze nestboom is verricht. Op de dertigste hebben Peter en ook André de marters niet meer gezien.

Henri rapporteert: " Omgeven door Rosse Woelmuizen, dit jaar overal zo verschrikkelijk talrijk, zat ik op ongeveer 20 meter van de nestboom. De oude marter nam de waarnemer kritisch op, maar trok er zich kennelijk verder niets van aan. Nogal logisch, als je rekent dat ze ook uit het nest hing als er een wandelaar precies onderdoor liep - en gewoon zo bleef hangen! Er keek ook een jong naar buiten. Ik noteerde het patroon van de bef, met een uitstulpinkje onder het oog. Van 14.55 tot 17.55 was er geen activiteit. Net als André langs komt om 18.15 kijkt het vrouwtje uit het hol. Daarna nog één keer heel even. Ik zag die avond het vrouwtje er niet uit komen vóór het donker werd; maar misschien is ze achterlangs toch stiekem omhoog gegaan.

De volgende ochtend was ik om zes uur paraat. Ook de muizen werden wakker; het jong keek naar buiten en even later een ander jong, te oordelen aan de rand van de bef. De ene had onder het oog een bruine uitsteking tot in de bef, de andere niet. Twee reeën lopen vijf meter achter mij maar blijven heel rustig als ze mij doorkrijgen: de rust van een terrein van

Natuurmonumenten!

Om 8.10 komt het vrouwtje met het bovenlijf maar buiten, en blijft ogenschijnlijk slapend er uit hangen; - maar na acht minuten gaat ze weer naar binnen. Om 8.55 komt André langs. Gelukkig: want terwijl ik staar naar de neuspunt van het jong maakt André me duidelijk waarom het jong zich nu opeens vertoont: Moe blijkt even naar de latrine gegaan, en André zag opeens een urinestraal door het beeld van zijn kijker lopen! Tegen tien kijkt het broertje er uit.

Net als twee medewerkers van Natuurmonumenten zijn komen kijken gaat het vrouwtje er tien minuten uit hangen, kenbaar aan de witte haartjes tussen de ogen; ze blijft rustig hangen als er een wandelaar onderdoor loopt. De ogen zijn nu wijd open."

Tot onze grote verbazing bemerkten we op een afstand van ongeveer dertig meter een tweede latrine! Die beuk werd goed bekeken, maar er werd geen hol ontdekt. Hoe moet je nu verklaren dat er daar ook een latrine is? Van een ander dier kan die niet zijn, tenzij misschien van een mannetje - maar waarom zou die daar zijn behoefte doen? Sim Broekhuizen suggereert dat misschien de eerstgenoemde latrine die voor de middagpauze is in de eigen nestboom; maar hij had in Kootwijk waargenomen dat de boomarter daar bij het vertrek zich af en toe eerst naar een latrine in een boom vlakbij begaf om dáár te defaeceren alvorens het bos in te gaan. Wij hebben het vertrek niet kunnen observeren in die paar dagen. Het is mogelijk! De marters blijven ons verbazen - en als dat nog keer op keer gebeurt is de behoefte ook aan eenvoudige maar preciese observaties bij nestbomen gewoon nog heel groot.

Enige weken later heeft André op 25 juni in een bosje met opslag, gelegen op ongeveer 360 m ten westen van de nestboom, een boomartergroepje gezien. Hij werd er opmerkzaam op gemaakt door de alarmroep van merels. Terwijl hij zijn collega Ria hierop attendeerde,

zag deze in een flits een vijftal boommarters over de grond rennen en de bomen in- en uitklimmen. Twee boommarters leken daarbij duidelijk groter dan de andere. André trachtte een en ander met de kijker te volgen. Maar doordat hij slechts zijn 8x20 verrekijkertje, dus met een vrij klein blikveld, bij zich had, en het een dicht bosje met boompjes van zo een 10 jaar oud betrof, was het niet gemakkelijk om het gebeuren echt goed te volgen. Daar stond tegenover dat de marters zich langere tijd bleven vertonen, van ongeveer 18.45 tot 19.15 uur. Dat wil zeggen: één boommarter kon vrijwel continu gevolgd worden bij het op en neer gaan in de bomen, waarbij ook verplaatsing over de grond regelmatig plaatsvond. Al die tijd was er ook luid gekrijs van vlaamse gaaien te horen. Ondertussen passeerden verscheidene fietsers, maakte de auto van een der toezichthouders van Natuurmonumenten nog een stop en had de jonge hond van Ria een flink gat in de grond gegraven. Dat alles op misschien nog geen 20-30 meter afstand van deze marter. Op het eind liet zich ook weer een tweede boommarter in de boom zien, de overige drie (kleinere) boommarters van het groepje vertoonden zich toen onder de bomen op de grond. Nadat ze tezamen waren vertrokken eindigde ook het gekrijs der vlaamse gaaien.

Ook op een locatie nog dicht bij, een bosje direct ten westen van de nestboom, bleek door een regelmatig bezoeker van het Nationaal Park Veluwezoom een waarneming te zijn gedaan van een groep van vijf boommarters, wederom beschreven als bestaande uit twee grotere en drie kleinere exemplaren.

Het kan niet anders of dit waren de jongen uit onze boom. De observaties leken op minstens twee te wijzen, en uiteindelijk blijken het er vier te zijn. De grootte zegt niet veel over de leeftijd, volgens Dick Klees. Zo een groepje zou door elke naïeve buitenstaander als een ideaal gezinnetje zijn geduid. Maar boommarters leven nu eenmaal niet in paren! En de jonge marter Mintwintig? Zou die naar Beekhuizen zijn gelokt door de aanwezigheid

van het vrouwtje, in een begin van sexuele ontwaking?

Samenvattend: het schijnt geboden om na het verlaten van de boom de gehele omgeving minutieus af te zoeken, waarbij men goed op alarmerende vogels moet letten. Vèr schijnen ze echt niet te gaan. Waarnemingen van ouders en jongen, goed beschreven, zijn er nog veel te weinig. Let altijd goed op de individuele verschillen, marters hebben nu eenmaal persoonlijke kenmerken.

Henri Wijsman, Willemien Wijsman-Blok en André ten Hoedt

Een korte notitie over het gedrag van twee zogende moertjes: boommarter en steenmarter, onder vergelijkbare omstandigheden.

In het voorjaar van 1996 werden in de avonduren observaties verricht bij een boommarter- en een steenmarternest. Het boommartermoertje begon op een duidelijk vroeger tijdstip met haar nachtelijke activiteiten dan het steenmartermoertje. Bovendien legde deze laatste een veel grotere behoedzaamheid aan de dag.

Het boommarternest bevond zich in de boswachterij Appelscha, het steenmarternest in de boswachterij Odoorn. Bij beide marters bevond het nest zich in een holte van de zwarte specht op een hoogte tussen de drie en de vijf meter. Bij beide nestbomen bestond krooncontact met naburige bomen. De waarnemingsperiode bij de boommarter liep van 12 april tot 29 april, die bij de steenmarter van 4 mei tot 21 mei. De boommarter had één jong, de steenmarter twee jongen. De geschatte leeftijd van het boommarterjong was aan het eind van de waarnemingsperiode (26 april) 5 weken, die van de steenmarterjongen aan het begin van de waarnemingsperiode (4 mei) minder dan 5 weken.

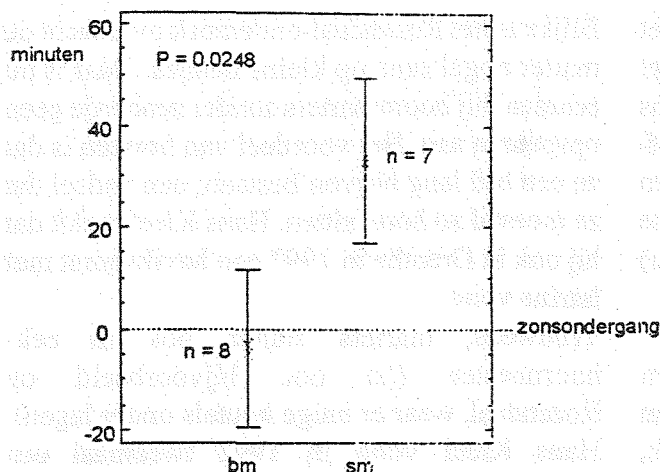
Beide soorten zekerden vanuit het hol de omgeving vóór het nest verlaten werd. De boommarter was dan al vaak langere tijd zichtbaar in de holopening. Bij de steenmarter was dat nooit het geval.

Het vertrek uit het nest en het daaropvolgende gedrag was bij de boommarter volstrekt verschillend van dat van de steenmarter. Na het zekeren had de boommarter ogenschijnlijk geen interesse meer voor de omgeving. Vrijwel zonder pauze werd de kroon beklommen met een opvallende demonstratie van klimbehendigheid waarbij geen poging werd ondernomen niet op te vallen (zie Kleef, elders in deze MP). Dat ze wel degelijk alert bleef, werd duidelijk bij het verschijnen van menselijke passanten.

Alleen dan hield ze zich even stil.

De steenmarter deed het allemaal anders. Het zekeren vanuit het hol gebeurde vaak in etappes, met pauzes van soms meer dan een kwartier. Dit zette zich door na het verlaten van het nest, waarbij alles werd gedaan om niet op te vallen. Behendig in het klimmen? Ja! Maar veel meer "sluipenderwijs". Bij het verlaten van het nest en het klimmen door de kronen werden steeds pauzes benut om de omgeving te verkennen. Ze was continue zeer op haar hoede. Ook als er ogenschijnlijk geen enkele aanleiding toe was.

Is het bovenstaande een min of meer vrije interpretatie van de gedragsverschillen tussen beide moertjes, een concreet verschil is zichtbaar in het tijdstip waarop de nachtelijke activiteit werd aangevangen. In de figuur is te zien dat het boommartermoertje zo rond zonsondergang een begin maakte met haar nachtelijke activiteit. Het is dan nog volop licht. Het steenmartermoertje echter wachtte tot de duisternis begint in te vallen, geheel overeenkomstig het activiteitspatroon van de steenmarter zoals is beschreven in Stubbe 1993. Van de boommarter zijn dit soort waarnemingen nog schaars en fragmentarisch. Mogelijk dat deze waarnemingen een bijdrage kunnen leveren aan de boommarterpuzzel die we als werkgroep onderhanden hebben.

Figuur:

Het begin van de nachtelijke activiteit van een boommartermoertje (bm) en steenmartermoertje (sm) uitgedrukt in het aantal minuten (gemiddelde $\pm$ 95% CL) t.o.v zonsondergang.

Hans Kleef.

Krabsporen als onbetrouwbare indicatie van de aanwezigheid van boommarters.

Ooit vond ik mijn eerste krabsporen, kort daarop keutels, dan twee nestbomen temidden van beuken waarop ik al krassen had gezien. Ik dacht dus toen dat ik wel wist wat marter-krassen waren.

Maar na een tijdje al vond ik er bij die zo kriebelig waren dat ik ze voor de sporen van eekhoorns hield. En dat zal ook wel zo geweest zijn, trouwens. Maar de ellende begon pas goed toen ik ook op berken ben gaan letten. Vrijwel elke berk hier in het Gooi bevat wel krabsporen, soms beslist niet kort, maar slechts zelden met 4 parallele sporen, meestal 2, soms 3, heel smal. Dergelijke berken trof ik ook aan in het Amsterdamse Bos (reeds als eekhoornsporen geduid door H. Walravens [16]), Heiloërbos (Nijenburg), Imbos. Ik ga er vooralsnog van uit dat deze krabsporen door eekhoorns gemaakt zijn.

Ik wendde mij tot Luc Wauters, Universitair Instituut Antwerpen, met de vraag of eekhoorns krab- (=rem)sporen maken, maar die is ermee opgehouden en wist me in elk geval niets te melden. Het eekhoornwerk wordt voortgezet door G. Verbeylen, die ook al niets wist bij te dragen.

Dat roept voor mij vragen op ten aanzien van het werken met krabsporen in bijvoorbeeld Brabant. Er komen ontegenzeggelijk nog een paar boommarters voor in Noord-Brabant, maar toch lijkt het me niet verantwoord om hun verspreiding te baseren op gegevens omtrent krabsporen. Het zijn de allereerste aanwijzingen voor de aanwezigheid van schors-beklimmende zoogdieren, maar dan toch direct te volgen door opsporing van keutels en sneeuwsporen.

Nee, het interessantste krabspoor-probleem zijn voor mij die doodenkele bomen die van onder tot boven vol krabsporen staan. Je denkt direct aan een voormalige nestboom van marters. Toch twijfelen bevoegde marterexperts daaraan; en blijven aan mij bekende nestbomen juist zonder krabsporen. Dus

Henri Wijsman

Marters op roofvogelhorsten.

Reeds in een serie vraaggesprekken [12] met boswachters uitgevoerd in 1964-1966 voor het toenmalige RIN lees ik dat marters wel eens huizen, ja, zelfs nesten hebben, op roofvogelhorsten. Er werd ook een nest op een havikshorst vermeld (med. H.J. van Buren te Hoendeloo). Ik let dus al lang op (verlaten) horsten, maar tot voor kort zonder resultaat.

In mei 1996 zag Sjoerd Haantjes tijdens een vogelinventarisatie in het Kuinderbos een duidelijke boommarter die sliep op een tak, maar bij het wakker worden zich meteen uit de voeten maakte naar een hoger gelegen nest van een havik. Er lagen enige keutels onder. In hetzelfde bos was een ander oud roofvogelnest waar ook keutels onder lagen. Toen er iemand is bijgeklommen bleken er ook nog drie petten vol keutels in dat nest te liggen.

Omdat in 1992 één steenmarter in de buurt van het Kuinderbos is verongelukt (tegen boommarters in 1992, 1995, 1996) is men er a priori niet geheel zeker van dat het juist een boommarter is die de petten vol keutels heeft geproduceerd. Immers, volgens Ebersbach [6] benutten ze *beide* roofvogelnesten en zitten juist steenmarters vaak gedurende enige tijd op één plek; boommarters zijn meer vaganten. Maar ik verneem van Hans Kleef dat bij onderzoek er tenslotte toch enige "eigen haren" van een boommarter in de keutels uit het nest te vinden waren, tussen haren van muizen en woelmuizen en van een enkele spitsmuis.

Maar in de zomer van 1996 riep Christiaan Sjollema, die intensief roofvogels inventariseert in de Vuurse Bossen en omgeving (tussen Baarn en Hilversum) mij bij een verlaten haviksnest in een Douglasspar waar een beperktaantal (± 17) keutels onder lagen. Bij ons ten westen van de IJssel kan het alleen om een boommarter gaan. Het dier moet toch met enige regelmaat van het haviksnest gebruik hebben gemaakt, vooral omdat de dichte betakking vermoedelijk veel keutels in de val verstrooid zal hebben.

Blijkens het Rozendaal-onderzoek overnacht de marter nogal eens op kleine nestjes. Daar is nu eenmaal bij boommarters zonder zendertje geen opspeuren aan. Het voordeel van horsten is dat ze een tijd lang blijven bestaan; een nadeel dat ze meestal zo hoog zitten. Hans Kleef meldt dat hij ook in Drenthe in 1992 een havikshorst met latrine vond.

Trouwens, marters slapen ook in eekhoornnesten (zo ook bijvoorbeeld op Rozendaal, waar er enige keutels onder lagen). Hans Kleef vond in 1992 tweemaal een eekhoornnest met keutels, en ook een in 1994. Ja, marters slapen ook vaak op heksenbezems (Marchesi in Baumgartner en Sievers, 1992). Hans Kleef, alweer, had in 1995 tweemaal een heksenbezem in larix, en in 1996 een andere in larix, alle drie met keutels eronder. En eveneens in 1996, schrijft hij mij, een heksenbezem in een berk met een "highway" van krabsporen en een enkele keutel eronder. Maar betrof dit nu steen- of boommarter? Dat is niet bekend. - Ook Rienk Noordhuis [11] heeft uit Twente een heksenbezem gemeld met - marterkeutels, en keutels onder een buizerdnest. (Dit dus allemaal afgezien van een enkele keutel onder bewoonde horsten, die misschien op verkenningen door marters wijzen).

Ik zoek nu naar de eerste boommarterkeutels onder een heksenbezem. Dat zijn pas echt permanente constructies.

Henri Wijsman

In Midden-Utrecht: interview met H. van den Bijtel

Ook buiten onze WBN is er menig een die regelmatig boommarters waarneemt, die zich heeft aangewend om er goed op te letten en steeds weer door zit te denken over hun levenswijze. Zo iemand is de bioloog Herman van den Bijtel die woont in Driebergen en de bossen rondom kent als weinig anderen.

We raakten in gesprek over de boommarters tussen Austerlitz en Leersum en meer met name hun dichtheid. Herman van den Bijtel let al wel tien jaar op boommarters. In deze omgeving heeft hij al vele jaren naar vogels gekeken en later als bioloog heeft hij professioneel inventarisaties uitgevoerd als "Bureau H.J.V. van den Bijtel". Centraal liggen in deze streek enige mooie oude bossen die uitstekende mogelijkheden bieden aan boommarters en trouwens aan heel wat meer organismen. In de zomermaanden zit hij wel elke dag in het veld. Bij zijn rapport over de inventarisatie van vogels in de Kaapse Bossen (NM) is achterin dan ook een kaartje van martersporen/waarnemingen opgenomen. Herman heeft de stellige indruk dat het de boommarters goed gaat en weet zeker dat de boommarters hier aan het toenemen zijn.

Nestbomen zijn er verscheidene, althans, het komt vaak voor dat hij een nestboom vermoedt in een laan waar hij enige malen een marter ziet en waar geschikte hollebomen staan.

In april 1995 zag van den Bijtel in een landgoed met zeer veel oude bomen en een op natuurlijk bos gericht beheer een marter nabij een beuk met holten; het zal wel een nestboom geweest zijn, want onder de boom lagen al 30-40 keutels. De tijd om echt lang bij zulke waarschijnlijke nestbomen te zitten heeft hij niet. In deze contreien zitten de nestholten van Zwarte Spechten nogal eens in forse oude grove dennen. Omdat er daarnaast ook een aantal complexen van oude beuken met holten zijn lijkt het er op alsof voor marters voldoende

nestgelegenheid aanwezig is. Hier in de omtrek zijn er nog altijd wel die menen dat er maar enkele boommarters zijn, die geregeld tussen Amerongen en Austerlitz heen en weer sjouwen en ondertussen gezien worden. Maar Herman ziet er her en der, en dus moeten het er heel wat meer zijn.

Bedoel je dus dat het terrein zo geschikt is dat de territoria in Midden-Utrecht kleiner zijn dan elders?

"Dat zou wel kunnen. Ik denk dan aan de situatie bij de Raaf. Er zitten hier wel vier paren op een oppervlak dat volgens de gemiddelde norm daarvoor veel te klein is. Ik schrijf het toe aan de langgerekte vorm van de Uterchtse Heuvelrug. Vanuit de ruggegraat van centrale hooggelegen bossen kunnen de dieren uitzwermen naar het lagere land aan weerszijden, waar in kleine landgoedjes en langs de talrijke heggen vermoedelijk heel wat prooi te halen is. En dat ook de boommarters het hoge bos verlaten blijkt uit onze waarnemingen in de richting van de Langbroeker Wetering." Een interessante visie!

Hij vindt boommarters boeiende dieren. Ze zijn niet echt schuw, veelal nemen ze eerst eens een kijkje om uit te vinden wat er aan de hand is. Je komt de marters meestal tegen omdat je eerst "het hele bos hoort alarmeren", allerlei vogels, vooral vlaamse gaaientjes en kauwen. Overdag kan een boommarter niet ongemerkt door het bos gaan. Bepaalde boscomplexen met holle bomen worden bevolkt door een kauwenkolonie. Herman kan zich niet voorstellen dat een marter het daar uit zou houden. Trouwens, ook eekhoorns geven luid commentaar als er een marter passeert.

Of ze amfibieën pakken? Nou, en of. Herman vertelt over een vijver-complex waar in hun seizoenen wel 15.000 à 20.000 padden komen. In

het donker hoorde je in het bos over de bladeren een kenmerkend gehuppel naderen: een boommarter die op padden aasde en in de schijnwerper zichtbaar was! Alweer, de marter liet zich door het licht niet storen en zette de jacht rustig voort (trouwens, ook talloze bosuilen komen er ook jaarlijks op af).

Zo was hij eens met een groepje vogelaars/beginnelingen op pad en bij die gelegenheid stiet men op een boommarter. Het dier keek zekerend rond op de achterpoten, de manier dus van een hermelijntje. Maar van wegrennen was geen sprake. Gaaien en zwarte kraaien waren er ondertussen bij aan het schreeuwen. Hij weet uit ervaring dat boommarters niet schuw zijn en is dus niet verrast dat er in 1996 een nestboom bewoond was (twee jongen) op nog geen honderd meter van een woning/boerderij. Herman is tegen zomaar door het bos struinen. Hij verlaat het pad alleen voor een gericht doel. Honden zijn hinderlijk in het bos, maar het effect van de maatregel dat er bepaalde plekken

worden aangegeven waar ze los mogen, is dat men elders in het bos ze eindelijk dan eens echt aan de lijn houdt. In het bos inventariseert hij niet alleen zoogdieren, vogels en hogere planten, maar hij verzamelt ook gegevens omtrent menig insect, over de mossen en zeker ook over de paddestoelen. En tenslotte is hij de ziel van een al jaren lopende trekvogeltelling.

Het bureau H.J.V. van den Bijtjel produceert opvallend fraaie kaartjes. Op een terrein van 475 ha zie ik 9 territoria van zwarte specht ingetekend, 10 van de groene! Het woningbureau van de marter is welvoorzien. Hij vindt wel dat als de BIN dergelijke gegevens krijgt en ze uiteindelijk publiceert, misschien zelfs ooit eens commerciëel naar buiten brengt, we degene die ze verzamelde moeten gedenken. Daar zit veel in, en ik dank hem namens de BIN voor de zeer vele gegevens.

Een inspirerende middag!

Henri Wijsman

Boommarter aan de visvangst: K.Krieg, *Wild und Hund*, 62 (1959/1960) 298

Een ijverig forellenhengelaar (met de vlieg) hoorde, op weg naar zijn stek, verderop een Vlaamse Gaai schreeuwen, waarop hij geen acht sloeg. Onder het waden in de beek, de ogen op de vlieg gericht, overkwam het hem ongeveer nabij de plek waar de vogel gewaarschuwd had, dat er iets tegen hem opsprong. Hij zwiepte de boommarter, want dat was het, van zich af; het dier bleef zitten en sloeg hem gade; ging toen langs de oever en haalde daar een jong

martertje op dat zij naar een bosrand verderop transporteerde. Daarna werden er nog drie andere jongen opgepikt en weggebracht. Bij onderzoek bleek op de plek waar de jongen hadden gezeten het geraamte van een forel te liggen en ook een aangevreten forel. Je kunt haast niet anders dan aannemen dat deze door de marter voor de jongen gevangen waren. Van verdere observaties wordt niet gerept.

HW

Waarom een soortbeschermingsplan voor de Boommarter?

De boommarter is ernstig bedreigd. Uitsluitend op de Veluwe leeft een mogelijk levensvatbare populatie. Maar zelfs daar is er geen sprake van een actief ontsnipperingsbeleid en van een grondig herstel van de natuurlijke processen. De populaties, (voor zover men daarvan kan spreken) buiten de Veluwe zijn niet levensvatbaar en staan er in wezen beroerd voor.

Bescherming van de boommarter heeft een belangrijke meerwaarde voor andere in nood verkerende soorten, ecosystemen en natuurlijke processen. Het gebiedgerichte beleid schiet namelijk voor de boommarter tekort, want binnen de kerngebieden van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) zal het reguliere bosbeheer niet voorzien in adequate bescherming; bovendien zal deze bescherming niet gerealiseerd worden binnen de noodzakelijke korte en middellange termijn. Daarnaast voorziet de EHS in onvoldoende mate qua tempo en uitvoering in adequate verbindingzones tussen de diverse populaties.

Het draagvlak voor de natuurbescherming wordt in belangrijke mate veroorzaakt door bij het publiek aansprekende soorten. De boommarter kan het symbool van gezonde ecosystemen en verbindingzones zijn; hij zorgt zo voor maximale spin-off. Milieukwaliteit komt daarbij dus als vanzelf aan de orde, zoals verdroging, verzuring en belasting met stikstof en zware metalen die alle Nederlandse bossen aantasten. Deze negatieve processen kunnen via de bescherming van de boommarter bij het grote publiek en de beleidsmakers onder de aandacht worden gebracht.

Het verhaal kan daarbij als volgt zijn:

Bomen moeten oud kunnen worden om nestholten voor boommarter te herbergen. De prooidieren en vruchten die de boommarter verorbert zijn gebaat bij bos met een gezonde basis. Die basis verslechtert zienderogen: verstoorde afbraak van humus en dood hout door het verdwijnen van schimmels en

bodemfauna; het verdwijnen van de kruidenvegetatie en natuurlijke bosverjonging door verbraming, vermossing en agressief oprukkende adelaarsvarens. Deze en andere ontwikkelingen bedreigen een toppredator als de boommarter op termijn in zijn levensbasis.

Hierbij zij aangetekend dat de inspanningen voor de terugkeer van de lynx in schril contrast staan met de inspanningen die tot dusver geleverd worden voor het behoud van de boommarter die nóg in Nederland leeft!

Een soortbeschermingsplan van het rijk, dat ruimtelijk vertaald wordt in streek- of bestemmingsplannen valt onder de regelgeving voor compensatieplicht. Een eventueel 'beschermingsplan boommarter' is derhalve een eerste stap naar veiligstelling van de status quo van de omvang van zijn leefgebied. Om de boommarter in zijn uiterst versnipperde areaal buiten de Veluwe overlevingskansen te bieden en populatieherstel mogelijk te maken zijn maatregelen op korte termijn vereist. Deze liggen in de sfeer van ontsnippering en hebben alleen zin als de trekroutes in het landschap door actieve inrichting gestalte krijgen. Het eventuele soortbeschermingsplan boommarter biedt daartoe een handleiding voor een instrument naar lagere overheden en andere partijen. Door de eisen die de boommarter aan verbindingzones stelt zal de kwaliteit van zulke zones toenemen.

Soortbeschermingsplannen zijn een handelingskader voor vele partijen, niet alleen natuurbeschermingsorganisaties en overheden. Ook vraagt zo een plan van alle partijen deelname en investeringen. Bij de boommarter kan gedacht worden aan particuliere boscijgenaren, landbouw-milieu-coöperaties, wegbeheerders, gemeenten, provincies, WBE's en de Landinrichtingsdienst.

Jaap Dirkmaat en Han Derckx, Vereniging Das en Boom

Een "martertunnel"?

In verband met enige waarnemingen gedaan in het Kuinderbos (zie elders in deze *Marterpassen*) in de Noord-Oost Polder (Flevoland) vernam ik van het bestaan van een tunneltje onder de A6 dat volgens mijn informanten aangelegd was naar aanleiding van de verkeersslachtoffers uit de winter 1991/1992 van die plek: twee boommarters, één steenmarter [4].

De tunnel gaat ook onder de goot door die hier in de middenberm van de A6 ligt, namelijk zo dat de dieren daar niet naar boven kunnen gaan.

Dit klonk interessant. Een tunnel speciaal voor marters? Een primeur voor Nederland?

Navraag bij A. Blaak, Rijkswaterstaat Flevoland, leerde echter dat dit tunneltje in de planning van "mitigerende" maatregelen was opgenomen, en dit niet naar aanleiding van de omgekomen marters, maar omdat het bos als een punt uitloopt tot precies hier aan de weg. Blaak had sinds het voltooiën van de tunnel (1995) onderzocht welke dieren er hun prenten hadden achtergelaten; kleine marterachtigen passeerden er wel.

Trouwens, Broekhuizen en Müskens hadden al gezegd [5] dat de marter na passeren van de A6 voor de fuik van de beschoeide Lemstervaart te staan komt.

Ter plekke is ook in 1995 en in 1996 een boommarter dood gereden. En toch zaten er ook daarna nog (zie elders in deze *Marterpassen*).

Wijst dit er niet al op dat ze daar permanent voorkomen enerzijds en dat de A6 een dodelijk gevaar is anderzijds?

Het tunneltje zelf vinden bleek bij een eerste poging niet voor mij weggelegd.

Kees Canters voegt hier het volgende aan toe: "Nieuwsgierig geworden door deze waarnemingen ben ik op 16 sept. 1996 naar het Kuinderbos gefietst: krabsporen zoeken! Het bos is overal even oud en heeft daardoor steeds ongeveer dikke boomstammen: 25-40 cm doorsnede op borsthoogte. Dus nog geen bomen voor zwarte spechten, laat staan nestbomen voor een boommarter. Het bos bestaat overwegend uit loofhout, vooral veel essen. Ik ben het hele bos doorgefietst op zoek naar beuken en Amerikaanse eiken. Die kwam ik af en toe wel tegen maar, hoe mooi en glad de stammen ook waren, op geen enkele stonden krabsporen, zelfs geen twijfelgevallen. Wordt hiermee het mysterie van de marters in het Kuinderbos alleen maar groter of komen ze niet in de bomen omdat er op de grond voldoende voedsel en dekking is of er in de bomen niets te vinden is (geen holenbroeders, geen nestholten of ...?)"

Overigens heeft Onno de Bruijn in Twente inderdaad martersporen door tunnels gevonden; deze zullen merendeels van steenmarters zijn geweest, maar op Singraven waarschijnlijk toch ook wel van een enkele boommarter. In elk geval hebben ze niet geprobeerd om over het hek te klimmen; de sneeuwsporen liepen zó uit het bos de tunnel in.

Henri Wijsman en Kees Canters

De dood van een boommarterjong en wat er aan vooraf ging.

In het voorjaar van 1996 werd in Noord-Nederland bij de inspectie van holle bomen een boommarternest met één jong aangetroffen. Vanaf de vinddatum op 12 april tot aan het moment dat het nest verlaten was op 29 april werden dagelijks in de avonduren observaties bij het nest verricht.

Als ik op 29 maart onder deze holle beuk sta is er nog geen spoor van bewoning te vinden. In de jaarlijks terugkerende 14-daagse inspectieronde langs alle holle bomen is het de tweede keer dit voorjaar dat ik deze boom bezoek. Een prachtige potentiële nestbeuk met vier zwartespechtgaten die toegang geven tot een, ongeveer 1,20 m lange holte met een diameter van tegen de 30 centimeter. Het laagste gat zit op slechts 3,20 m hoogte. Een boom waarvan je voelt: hier moet het gebeuren. Vandaag echter nog niet. Geen spoor van belangstelling van een boommarter voor deze boom. Tot over 14 dagen dan maar. -

Van afstand zie ik dat het raak is. Scherp tekent de forse latrine zich af tussen het stelsel van kale stammen en takken. Dichtbij gekomen is langs de stam een vers urinespoor zichtbaar, vanaf de latrine, waar de stam zich splitst, 6,50 m hoog. Aan de voet van de boom liggen een drietal kleine fragmenten van uitwerpselen. Het kippevel in m'n nek vertelt van haar directe nabijheid.

Die avond zit ik op post met goed zicht op de nestboom en omgeving. Tegen achten zekert het moertje achtereenvolgens uit drie van de vier - zichtbare - gaten, waarna ze de latrine bezoekt, defaeceert en zich vervolgens weer terugtrekt in het nest. Haar min of meer rechthoekige keelvlak is oranjegeel. Tot aan het invallen van de duisternis laat ze zich niet meer zien.

Zo zal ik tot 29 april elke avond aanwezig zijn in de verwachting iets over haar gedrag te leren, waarvan hier wordt verteld, zonder de lezer een "van minuut tot minuut verslag" voor te zetten.

Vaak slaapt ze als ik arriveer. Soms met haar kop hangend uit de onderste opening. Als ze besluit maar eens op pad te gaan volgt er een min of meer vast ritueel. Voordat ze, via het hoogst gelegen gat, naar de latrine boven haar klimt verkent ze de omgeving achtereenvolgens vanuit de vier openingen. Wat daarna volgt moet welhaast spel zijn. Met zichtbaar plezier uitgevoerd. Vanaf de latrine springt ze naar het uiteinde van een dunne tak. Diep doorverend slingert ze enige keren heen en weer om dan vliegensvlug tot hoog de kroon in te klimmen. Daar gaat het van tak tot tak, op en neer, waarna een bliksemsnelle afdaling volgt naar haar schommel. Het spel van uitvoerige slingeren en snelle klimacties door de nestboom herhaalt zich. Halfweg de kroon heeft ze er genoeg van, haar besluit is genomen. Ze likt haar buik en kiest haar route voor deze avond. Noordwest, een afstand van ca. 80 meter door de kale beukenkronen en een afdaling naar de grond of, in oostelijke richting met oversteek van een breed pad. Andere routes interesseren haar niet. De oostroute is de leukste, althans voor mij. Want de souplesse van haar lange afdaling hoog vanuit de kale lariks aan de overkant van het bospad is ongekend mooi. Daar hangt ze, haar staart in een boog opzij, een meter boven de grond. Een blik links, rechts, een sprong naar de grond en in spronggalop de dekking opgezocht. Het bovenstaande geeft een impressie van wat ik geregeld heb kunnen waarnemen gedurende de sessie van 17 avonden. Niet altijd was haar spel zo uitbundig voordat ze haar route koos. Soms was ze zeer direct in haar keus; één keer kwam ze op een beslissing terug. Maar steeds werd eerst geschommeld. Een enkele keer bleef ze de gehele nacht binnen en sliep de volgende dag uit tot zeker acht uur.

Dan verandert er iets. Al voor de derde achtereenvolgende avond laat ze zich niet meer zien. Heb ik me tot nu toe verre van de nestboom gehouden, nu ga ik kijken. Aan de voet van de stam ligt het enige jong. Bewegingloos, volkomen koud, dus dood! Nu

wil ik ook weten of het moertje zich nog in het nest ophoudt. Verstoren kan ik toch niets meer. Het hol is leeg. Met eenzelfde leeg gevoel loop ik naar de auto; links de ladder, rechts het kadavertje. Dan, tot m'n verbijstering, voel ik een uiterst zwakke spierkramp in m'n handpalm. Niet van mezelf! Daarna alleen nog maar koude bewegingloosheid. Toch is het genoeg. Met het jong onder m'n kleding, op de blote huid, nog drie kwartier te gaan. Binnen 20 minuten voel ik de vlooiën van gastheer verwisselen. Verlaten ze alsnog het zinkend schip?

De onvoorwaardelijke adoptie door Lida, de warme kruik en de nuttige aanwijzingen van Adrie Nieuwenhuizen doen wonderen. Om 1.00 die nacht is het kadavertje weer springlevend. De dierenarts is optimistisch mits ze de eerste, kritieke dagen doorstaat.

Anderhalve dag nog heeft ze geleefd. Een longontsteking, als gevolg van onderkoeling werd haar fataal.

Een val uit de boom van jonge boommarters is niet uitzonderlijk (van der Leer [8]; Broekhuizen & Müskens in video-opnamen gepresenteerd op de themadag Boomarter, 4-10-1996). Hoe kon dit jong uit de boom (het nest) vallen? Deze vraag is vooral interessant gezien het ontwikkelingsstadium van het jong. Ze kon niet ouder zijn dan 5 weken. De fase waarbij de ogen zich beginnen te openen was nog maar net aangevangen (spleetoogjes). Het is dus uitgesloten dat de val plaatsvond tijdens klimoefeningen buiten de nestholte die op latere leeftijd beginnen. Een val tijdens dergelijke klimoefeningen zou wel eens meer regel kunnen zijn dan uitzondering. Het hoort als het ware bij de ontwikkeling tot behendig boomklimmer. Als bij de val geen letsel wordt opgelopen is het risico op een fatale afloop beperkt. Het jong is immers in staat zelfstandig de "fout" te herstellen, hoe stuntelig of hoe slim dan ook.

Heel anders is het bij een val uit de boom in een vroeger ontwikkelingsstadium. Het jong kan zichzelf hoe dan ook niet helpen en het is maar

de vraag of het moertje in staat blijkt haar jong in dat geval te "redden". Sterfte van het jong is dan welhaast onvermijdelijk.

Dat laatste zal hier zijn gebeurd. Buiten de leeftijd van het jong wijzen nog twee factoren en een waarneming in die richting. Een van de factoren betreft de bouw van de nestholte. De bodem van het hol liep geleidelijke en tragsgewijs over naar de laagst gelegen uitgang. Er was dus nauwelijks sprake van een fysieke barrière naar buiten toe. De tweede factor vormt het vermogen tot verrassend krachtige locomotie van zelfs nog blinde jongen. Tot welk risico dat kan leiden maakt de volgende waarneming duidelijk, ruim een week voor de val. Tegen achten die avond zie ik hoe het jong, onder luid gepiep en ongecoördineerd zwaaiend met haar blinde kopje, zich tot ver buiten de uitgang werkt. Het moertje bevindt zich achter en onder haar in het hol. Nog een klein stukje, of een - onbedoeld - miniem zetje door het moertje en een onvermijdelijke tuimeling is het gevolg.

Die keer ging het goed.

Hans Kleef

Het grootbrengen van een jonge boommarter

Het opvangcentrum van de *Stichting Fauna-Opvang Zuid-Veluwe* is er voor het opvangen van roofvogels en uilen: dit kunnen zowel gewonde volwassen vogels zijn, of uit het nest gevallen jongen. Ze worden hier verzorgd tot ze genezen zijn, of zelfstandig geworden. Na nog een verblijf van enkele weken in één van de buitenvolières, waar de vogels hun eventuele tamheid weer verliezen en opnieuw voedsel leren zoeken, worden ze losgelaten op een voor hen geschikte plek.

Daarnaast vangen we ook zoogdieren op zoals eekhoorns, vossen en wezeltjes; meestal gaat het hierbij om verweesde jongen. Ze worden hier met de fles grootgebracht en na verloop van tijd worden ook zij weer teruggezet in de natuur.

In juni kregen we een jonge boommarter binnen, helemaal uitgehongerd en verzwakt. Een paar kinderen hadden hem gevonden in het bos bij Oosterbeek waar hij piepend naast het pad lag. Het diertje was nog te jong om al vlees te kunnen eten en moest dus met de fles worden grootgebracht. Daar hij niet meer was dan een zakje bont met botten waren we er niet zeker van of we hem er doorheen konden halen. Maar op een voedingsschema van iedere twee uur de fles en onder een warmtelamp om z'n temperatuur op peil te houden, bleef het diertje toch in leven.

Na een week was hij al genoeg aangesterkt om zonder warmtelamp de temperatuur zelf op peil te houden en na nog eens een week konden we met de nachtvoedingen stoppen. Geleidelijk aan kon de flesvoeding vervangen worden door vlees, eerst in kleine stukjes gesneden, later grotere brokken.

Het boommartertje moest al spoedig naar een groot hok verhuizen waar hij kon oefenen met klimmen. Hij was zelfs zo behendig geworden dat hij er op een keer in slaagde om door een kiertje vanuit zijn hok naar de parkieten-volière daarnaast te kruipen. Daar aangekomen sprong hij met een snoekduik op een parkiet af, greep het vogeltje met een handige greep tussen bek

en poten, en beet het direct dood. Het jachtinstinct was dus niet verloren gegaan!

Toen hij niet meer in de hand werd genomen verwilderde hij al snel. In een paar maanden was het diertje opgegroeid tot een mooi boommartermannetje, dat niet meer te onderscheiden was van z'n in de natuur opgegroeide soortgenoten. We hebben toen, in overleg met een boswachter, een mooi plekje voor hem opgezocht in een gebied waar in het verleden boommarters voorkwamen, namelijk Warnsborn. Dit ligt ook goed ten opzichte van de aansluiting met gebieden waar nog wel boommarters zitten.

Toen we het transportkooitje openden sprong de boommarter er onmiddellijk uit en was in een flits in het bos verdwenen!

Wietske Voorhoeve-Schrammeijer
Opvangcentrum van de Stichting Faunaopvang
Zuid-Veluwe,
Oosterbeek, 06-52663698

noot van de redactie: als er nood is moet er geholpen worden. Mooi! Maar het zou toch geen goede zaak zijn als iedereen boommartertjes ging opvangen; ook beschermt de wet tegenwoordig elke marter. Er is zeer veel know-how bij Adrie Nieuwenhuizen die zelf in het bos woont en ook bij Dick Klees. Roofdieren in een vogelasyl hebben zo hun bezwaren!, zoals we boven lazen, en uitwennen zou volgens de WBN nu eenmaal het veiligst kunnen geschieden vanuit de kooi waarin de marter is ondergebracht geweest. (En dan is er ook nog de opvang door Das en Boom, de vereniging die ook voor andere marterachtigen dan de das wil opkomen).

Het 15e (Iustrum) 'Marderkolloquium' van 12-15 sept. 1996 te Kolm, Oberlausitz (BRD)

Het Marderkolloquium is een informeel jaarlijks treffen van onderzoekers, studenten en enthousiasten die zich bezig houden met onderzoek naar de marterfamilie.

Nederland werd met 5 deelnemers vertegenwoordigd. Een in oorsprong midden-Europees treffen, dat de tendens tot meer uitwisseling en grensvervaging op de voet volgt. Dit jaar werden zeven nationaliteiten samengebracht door Hermann Ansorge en medewerkers van het museum voor natuurkunde te Görlitz, in totaal weer een kleine honderd deelnemers. Samen goed voor 18 posters en ca. 20 voordrachten, naast workshops over problemen, uitwisseling van ervaringen, dia's, video en "gemütlich sozialverhalten der Teilnehmer/innen".

Wederom een vol programma, en zelfs na 15 jaar krijgt men er nog geen genoeg van.

Het 16e Marderkolloquium staat reeds in de steigers en zal in Denemarken gehouden worden.

Chemische belasting door PCB's is helaas niet meer uit populaties musteliden weg te denken en heeft dan ook een vaste plaats in het bijdragen-spectrum veroverd.

Een voor ons zeer interessante bijdrage werd gehouden door R. Schröpfer, aan ons allen inmiddels bekend van de themadag van 4 okt. 1996. Aan de hand van craniometrie - het nemen van een aantal schedelmaten - heeft hij het verschil in vorm en bouw (seksueel dimorfisme) van man en vrouw onderling voor twee soorten; boommarter en bunzing, vergeleken. Een bevinding daarbij was dat de verschillen tussen man en vrouw bunzing wezenlijk groter zijn dan bij de boommarters. Daarbij heeft hij vooral gelet op voor roofdieren belangrijke zaken, de schedel en de kaakspieren, deze dienen beide sterk te zijn bij het vangen van een prooi. De schedel dient de hersenen goed te beschermen tegen het verweer

van een prooi. De kaakspieren zijn goed ontwikkeld om een prooi stevig aan te grijpen, te doden en vervolgens de prooi te kunnen verwerken. Ook de mate waarin de bek zonder ontwrichting geopend kan worden, wordt beïnvloed door sterke banden en spieren en is erg belangrijk bij een roofdier. Schröpfer maakt daarbij onderscheid tussen het vang-/grijpparaat en het kauwapparaat. De kaakspieren zijn sterk ontwikkeld bij roofdieren, dit kan aan de schedel geconstateerd worden door een goed ontwikkelde aanhechtplaats in de vorm van een beenkam midden over de schedel. De maat van deze kam is een afgeleide maat voor de ontwikkeling van de spieren die hier aangehecht zitten.

De schedelmaten, lengte tegen breedte uitgezet, geeft een maat voor de sterkte van de schedel. Hieruit bleek dat de schedel van een boommarter man significant groter is en daarmee sterker dan van een vrouwtje. Dit leverde geen wezenlijke verschillen in het kauwapparaat maar wel in de brokkengrootte die verwerkt kan worden. En daarmee de prooigrootte die bemachtigd/ gehanteerd kan worden. Dit wordt nog bevestigd door de gemiddeld grotere hoektanden bij mannen.

Slechts 21 van de 70 onderzochte schedels van boommarter vrouwtjes vertoonde een schedelkam, wezenlijk zwakker dan bij mannetjes. Resultierend in een zwakker vang-/grijpparaat.

Een interessante hypothese, waarmee Schröpfer afsloot tenslotte is de stelling dat seksueel dimorfisme sterker is bij bodemdieren (bunzing) dan bij boombewonende soorten (boommarter).

Frank Suchentrunk en studenten uit Wenen onderbouwen met hun onderzoek naar de genetische samenstelling van de populaties van Europese otters mogelijke kritiek op lichtvaardig opgestelde herintroductie-programma's. De noodzaak om te 'scoren' kan

in een tijd waarin natuur maakbaar heet, wanneer niet gehinderd door kennis, onbarmhartig tekeer gaan. Hij draagt in elk geval de benodigde kennis aan om de genetische verwantschap en scheiding duidelijk af te tekenen en daarmee gene-pool beheer effectiever mogelijk te maken en bedreiging door isolatie te onderkennen.

Otter en mink (Am. nerts), als semi-aquatische soorten, staan in Europa nog in het centrum van de belangstelling; de steenmarter veroorzaakt problemen die inmiddels wel bekend zijn. Boommarter, das en bunzing mogen zich altijd wel in aandacht verheugen van enkele onderzoeksgroepen, maar al jaren zijn hermelijn en wezel sterk ondervertegenwoordigd. Daarop was 1996 geen uitzondering.

De video van Sim en Gerard van hun nestboom in Kootwijk, oogste terecht een warm applaus!

Toepassing en geloof in techniek heeft hier onweerlegbaar zijn vruchten afgeworpen. Ook met de telemetrie. Mede doordat er in ons land een radio-frequentie beschikbaar is voor telemetrie, die veel nauwkeuriger werken toelaat dan in enkele andere landen, biedt ons onderzoek in vergelijking met buitenlandse collega's een voorsprong in nauwkeurigheid, waarvan akte!!

Een andere discipline houdt zich bezig met parasitaire belasting van marters, inwendig en uitwendig. Hiervan heb ik in elk geval opgepikt dat er twee soorten teken op boommarters kunnen voorkomen, te weten: *Ixodus rugicollis* en *Ixodus hexodus* voor de liefhebbers. Let wel 2 soorten, 2 individuen is op de Veluwe haast een dagelijkse dosis.

Dick J. C. Klees

De boomarter in de Nederlandse media 1996

In deze rubriek wordt een zo volledig mogelijk overzicht gegeven van de artikelen over en de publiciteit rond de boomarter in Nederland gedurende het afgelopen jaar. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen Tijdschriften en kranten, WBN-publicaties en Radio - met nu ook een 'melding' uit het Buitenland.

Tijdschriften en kranten

Anonymus. Boomarter is zeldzaam. - Gelders Dagblad, 8 oktober, kort bericht. [gedeelte van ANP-bericht n.a.v. VZZ-themadag 'boomarter', 4 oktober in Arnhem]

Anonymus [= J(aco) Meijer (orthografie?)]. Jachtvrije Duitse zone voor boomarters bepleit. - Limburgs Dagblad, 16 oktober, ½ p. [in het regio-katern onder de rubriek 'In het nieuws' met vooraankondiging op voorpagina - met foto bm; interview met Kees Canters; enkele hoofdpunten van de VZZ-themadag 'boomarter', 4 oktober in Arnhem - met grote foto bm (Frits Widdershoven)]

Seeters P(iet) van. Zoeken naar Min Twintig. - De Volkskrant, 13 juli, ½ p. [in het katern WETENSCHAP; reportage over de dagelijkse speurtocht van WBN/IBN, i.c. Gerard Müskens, naar de gezenderde bm op de zuidelijke Veluwe; met foto van twee jonge bm's (Martijn de Jonge)]

Brink H(arry). "Boomarters zijn eerder nieuwsgierig dan schuw". - Arnhemse Courant, 12 juli, ½ p. [interview met Ad van Roosendaal over BIN-project; met grote foto van boomarter bij latrine (óók Ad van Roosendaal); tevens verschenen in andere regionale bladen in Gelderland en Overijssel, o.a. De Sallandse Courant]

Klees D(ick). De boomarter maakt nachtelijke tochten tot 10 km. - Gelders Landschap 18 (3): 14-6. [heldere en beknopte beschrijving van de huidige stand van kennis rond bm in Nederland, incl. hetgeen de WBN daaromheen doet; met kleurenfoto's - Dick Klees -, oproep en aankondiging themadag op 041096 te Arnhem]

Zie ook het jaarverslag elders in deze MARTERPASSEN.

Kees Canters

Gebruikte en ontvangen literatuur

Literatuur gebruikt in Marterpassen V

alsmede literatuur over de boommarter verschenen in 1996 [n]

en in eerdere jaren [o]

[1] Balharry D. 1993. Social organisation in martens: an inflexible system? In: Dunstone N & Gorman ML (eds), *Mammals as Predators*: 321-45. - Proceedings of Symposia of The Zoological Society of London 65. Clarendon Press, Oxford.

[2] Baumgartner H. & Sievers H. 1992. Der Baummarder im Schweizer Jura. - *Wildtiere* 2: Doppelbeilage, 22 S.

[3] Boer, M. de, 1952. Boommarters in 1952, *De Levende Natuur* 55 : 181-183.

[4] Broekhuizen S & Müskens GJDM 1992. De eerste marters in de Noordoostpolder. *Zoogdier* 3 (2) 1992 : 36.

[5] Broekhuizen S & Müskens G. 1996. Boommarters in Flevoland: Gevestigde populaties of zwervende dieren? - *ZOOGDIER* 7 (2): 19-21 [*bespreking waarnemingen bm's - Oostvaardersdijk (2x) en Kuinderbos (3x) - en de vraag of het hier wellicht om gevestigde populaties gaat*]

[n] Clevenger A P 1996. Frugivory of *Martes martes* and *Genetta genetta* in an insular mediterranean habitat. - *Revue d'Écologie (Terre et la Vie: Revue d'Écologie Appliquée)* 51: 19-28. [*op de Balearen eten bms (ingevoerd) het gehele jaar door vruchten en bessen, vooral van aangeplante soorten*]

[6] Ebersbach H Th Hofmann M Stubbe, 1995. Charakterisieren die Tages-schlafplätze die home rangess von Mardern?, *Deutsch.Ges. Säuget.k.* 1995, 15-16.

[7] Gurnell J, Venning T, MacCaskill C & MacCaskill D 1994. The food of pine martens (*Martes martes*) in West Scotland. *Communications from the Mammal Society* 69. - *Journal of Zoology* 234: 680-3.

[n] Kapteyn K, Eekelen R van & Kruidbos F 1996. Boommarters in het Nationaal Park Zuid-Kennemerland. - *ZOOGDIER* 7 (2): 34 [*in aanvulling op MPII (23-6; zie Timmermans en Melchers 1994) worden nieuwe bm-waarnemingen gegeven, maar nog steeds géén bewijzen voor voortplanting!*]

[n] Krüger H-H 1996. Altersspezifische Reproduktionsraten bei Baummardern (*Martes martes* L.) und Steinmardern (*Martes foina* Erxl.). - Sonderheft zum Band 61, *Zeitschr. für Säugetierk.*, "Kurzfassungen der Vorträge und Posterdemonstrationen", Jahrestagung Deutsche Ges.sch. f. Säugetierk., : 31. [*moertjes bm en sm: sexuele activiteit (gemeten aan af/aanwezigheid blastocysten en/of Corpora lutea) is in de eerste acht maanden nihil, op een leeftijd van twee jaar is dat ca 80%; dieren ouder dan 32 maanden zijn alle sex. actief*]

[8] Leer, P v d, 1996 Vallen jonge boommarters vaak uit het nest? *MARTERPASSEN* 4: 83-85.

- [9] Lindemann, W. 1966. Gold- und Weisskelchen. Oesterreichs Weidwerk: 27-30.
- [10] Müskens, GJDM. 1994. Boommarters, zeker weten! MARTERPASSEN 2 : 53-55
- [n] Müskens, GJDM & Broekhuizen S 1996. Boommartervondsten in 1995: het blijft... zeker weten! - MARTERPASSEN 4 : 97-9.
- [11] Noordhuis, R 1995. Bijlage bij "Douglass en berken". MARTERPASSEN 3: 35.
- [12] Nijhoff-Rombach, F., "Op de Veluwe", Ms. in NWA (SBB), ten dele verwerkt in Willems JTJM 1968. De boommarter, *Martes martes* (L) in Nederland. (R.I.V.O.N.).
- [13] Schröpfer R, Biedermann W & Szczesniak H 1989. Saisonale Aktionsraumveränderungen beim Baumarder *Martes martes* L. 1758. In: Stubbe M(ichael) (Herausg.), Populationsökologie marderartiger Säugetiere 2: 433-42. - Wissenschaftliche Beiträge 1989/37 (P39). Martin-Luther-Universität, Halle-Wittenberg.
- [n] Staav R, Philipsson C & Nilsson JA 1995. Ringinform 18: 1-8 (zweeds) in W.Thiede, Der Baumarder als Vögelfeind, referaat over, Der Falke 43 (11) 1996 : 264 [in Zweden sterke toename van bms (na plaatselijke afname vos?); enquête leerde dat bms tal van broedsels verstoren: van kraanvogel en zeearend tot (de helft van alle broedsels van) de bonte vliegenvanger; ook bij de bosuil, in nestkasten, hoge verliezen; men meent dat deze verliezen vooral plaatsvinden in muizenarme jaren]
- [n] Stier N 1996. Untersuchung zur Raum-Zeit-Nutzung des Baumarders in Waldgebiet der Agrarlandschaft Südwest-Mecklenburgs. Diplomarbeit Fakultät Forst-, Geo- und Hydrowissenschaften der Technischen Universität Dresden: 1-80; 5 bijlagen.
- [14] Stubbe M. 1993. Baum-, Edelmarder. In: Niethammer J. & Krapp F. (Ed.), Handbuch der Säugetiere Europas, Band 5, Teil I: 374-426. Aula-Verlag, Wiesbaden.
- [15] Stubbe M. 1993. *Martes foina* (Erxleben, 1777) - Haus -, Steinmarder. In: Niethammer J & F Krapp (eds); Handbuch der Säugetiere Europas, Band 5, Teil I: 427-479, Aula-Verlag, Wiesbaden.
- [16] Walravens H 1996. Krabsporen van boommarter en huiskat. MARTERPASSEN 4 : 39-41.
- [17] Warner, P. and P. O'Sullivan, The food of the pine marten *Martes martes* in Co. Clare, Intern. Congr. game biol. 14 (1982) 323-330
- [18] Zalewski A., Jędrzejewski W. & Jędrzejewska B. 1995. Pine marten home ranges, numbers and predation on vertebrates in a deciduous forest (Białowieża National Park, Poland). - Annales Zoologica Fennici 32: 131-44.
- [n] Zalewski A(nderzej) 1996. Choice of age classes of bank voles *Clethrionomys glareolus* by pine marten *Martes martes* and tawny owl *Strix aluco* in Białowieża National Park. - Acta Oecologica 17 (3): 233-44. [bm en bosuil voeden zich in B met rosse woelmuizen; tanden in uitwerpselen/braakballen leveren de leeftijd op; in de winter ving bm jongere muizen, dit ook in top- en daljaren; bms prefereren rosse woelmuizen, bosuilen bosmuizen]

Jaarverslag over 1996 Werkgroep Boommarter Nederland - VZZ

De heftige fluctuatie in het ledental van 1995 (25 %) werd niet geëvenaard; het ledental werd 46 na mutaties à 10 %). De jaarlijkse schifting om niet-actieven te royeren blijft verantwoordelijk voor doorstroming.

Het bestuur kwam tweemaal in vergadering bijeen - in januari en in juni. Aansluitend aan deze vergaderingen werd de voortgang van het zenderonderzoek in Rozendaal besproken.

Boommarter Inventarisatie Nederland Door versterking van de landelijke coördinatie met Henri Wijsman heeft het BIN er de vaart in kunnen houden. Er tekenen zich nog steeds witte plekken op de kaart af waarvan het nog niet bekend is of deze plaatsen wel wit zullen moeten blijven. Vooral regio's waarvan bekend is dat er vroeger boommarters voorkwamen, zijn van belang om te weten of er nog explorerende individuen zijn die eens een bezoekje wagen of wellicht een rest populatie herbergen. Waarnemingen worden gemakkelijker gemeld, dan 'wel onderzocht maar niets gevonden'. Twee versies van BIN-nieuws verschenen. Uitgebreider verslag over het BIN elders in marterpassen.

Een geïllustreerd artikel in het Gelders Landschap heeft een flink aantal reacties uit de provincie opgeleverd. Wederom werd hiermee het belang van periodiek de publiciteit zoeken aangetoond. Het is echter behoorlijk tijdrovend om bruikbare informatie uit anekdotische meldingen te verkrijgen. In attent en alert reageren op toevallige en éénmalige waarnemingen moet wel geïnvesteerd worden, omdat het bouwt aan bekendheid, maar het rendement is niet goed te overzien.

Ecologische basisgegevens

Aan het bijeen brengen van ecologische informatie is het nodige gedaan met behoorlijk succes.

Zo verloopt het telemetrisch onderzoek sinds februari goed, met een mannetje boommarter, "20" (vernoemd naar de actuele temperatuur van

de vangnacht) die inmiddels al ruim 10 maanden dagelijks gevolgd kon worden. De eerste, voorlopige, resultaten zijn binnen en worden met de toename van de reeks peilpunten, bijna een vol jaar, allengs interessanter.

Een IBN-stagiaire van opleiding p't Vank', heeft van de nu bekende home-range van '-20' een gedetailleerde boskaart samengesteld, om de peilgegevens verder te kunnen bewerken. Goede voorbereidingen (ook technische) hebben dit jaar ook vruchten afgeworpen voor het IBN. Op een geprepareerde locatie heeft een opgestelde video-camera een redelijk aansluitende reeks opnamen en veel informatie over het verloop van de nestfase bij een gezinnetje boommarters opgeleverd. Aanvulling hierop met name in de vroegste nestperiode, vóór en in de eerste weken na de worp is wenselijk en hopelijk in 1997 te verwezenlijken. De eerste vertoningen van een uit alle uren band gedestilleerd beeldverhaal heeft nationaal en internationaal de handen van collega's op elkaar gekregen.

Concentratie op nestbomen zoals in 1995 (7 stuks) wordt ook in 1996 gerechtvaardigd met in totaal 12 achterhaalde/afgeleide gevallen van een nestboom. In lang niet alle gevallen kon het aantal jongen worden vastgesteld. En in het geval van een lacterend vrouwtje als verkeersslachtoffer is de betekenis van zo'n nest helaas nihil. Het blijkt echter duidelijk dat groeiende ervaring vruchten afwerpt. Toch zijn de resultaten uit systematische zichtwaarnemingen niet toegenomen. Het natuurlijke patroon van nestverplaatsingen was hier zeker debet aan.

Communicatie en overige activiteiten

Marterpassen IV, een combinatie van jaarverslag en nieuwsbrief, werd uitgegeven, toen als laatste in de huidige reeks. Maar voor een afgeslankte vorm is Henri Wijsman bereid gevonden de redactionele taken voort te zetten. Als immer bevatte MPIV naast vaste rubrieken

weer gedetailleerde verslagen over in 1995 ondernomen WBN-activiteiten.

De in 1995 nieuw gestarte noodzakelijke activiteit met betrekking tot opvang van hulp-behoevende boommarters is door ons aan kandidaten. Maar dat dit "goede" nieuws maar zeer betrekkelijk is blijkt uit het feit dat er in Oosterbeek wel een jong boommartertje in een vogelasiel is opgevangen en dat door (te) late melding van een vrouwtje dat als verkeersslachtoffer gevonden was, naar mij bekend, in elk geval één worp overboord gegaan is. Opvang blijft potentieel dan ook van belang.

Een werkvergadering werd in maart gehouden op het IBN ter voorbereiding van het op 4 okt. jl. gehouden symposium, gewijd aan methodische problemen met het op soort determineren van sporen. Workshop achtige discussies, etc.

Themadag: 'Wat doen we met de boommarter'

Er is véél werk verzet door de commissie die voorbereiding en uitvoering van de organisatie voor een WBN/VZZ themadag: 'Wat doen we met de boommarter', van 4 okt. '96 op zich genomen heeft, met hulp van weer andere WBN-ers. Met als verdiend resultaat een zeer geslaagd en door ca 200 mensen, waaronder beheerders en beleidsmatig geïnteresseerden, bezochte themadag waarin de boommarter en zijn toekomstperspectief in Nederland centraal stond. Hier werd het dier, zijn voorkomen, ecologie en toekomstkansen belicht door diverse deskundigen, zowel uit eigen gelederen als buitenlandse collegae.

Voorlichting en publiciteit

Publicitaire aandacht voor de boommarter was er in het tijdschrift van het Gelders Landschap, het radio programma: "De groene hoed", "Vroege vogels" en op televisie bij "Ja, natuurlijk" en in diverse kranten. Op Hemelvaartsdag werd in successie een WBN-stand bemand op de "groenmarkt" te Rozendaal. Bij vele gelegenheden werd individueel PR bedreven.

In de serie VZZ/ Zoogdierkaarten is de boommarter vertegenwoordigd met een foto door Dick Klees. De VZZ produceerde ook vouwbrochures over boommarter en BIN.

Plannen voor 1997

De volgende WBN-activiteiten zijn het komend jaar voorzien:

- Uitgave Marterpassen V.
- BIN project, aanvulling op +/- kaarten, detaillering met betrekking tot het voorkomen van de boommarter, wegwerken witte plekken.
- Vervolg vangen en aansluitend zenderonderzoek, Rozendaal e.o.
- onderzoek HL Kleef naar gebruik van boomholten in Drente.
- Deelname aan info-markten, etc.
- Boommarter publiciteit d.m.v. artikelen, folder.
- De geplande Poster om te voorzien in soortenkennis bij personeel van dierenambulances, wegbeheerders, dierenartsen, etc. ter bevordering van adequate opvang en verzamelen van gegevens is in productie en komt begin van 1997 gereed.
- Twee werkvergaderingen organiseren, met veel buitenwerk, waarvan de eerste in Noord-Brabant - Verslag van de themadag: *Wat doen we met de boommarter*, uitgegeven i.s.m. KNNV.
- Extra actie in witte gebieden.
- Uitgeven van tweemaal BIN-nieuws voor de inventarisatie medewerkers.

Dick JC Klees, secretaris WBN-VZZ

Financieel verslag 1996 Werkgroep Boomarter Nederland - VZZ

	BEGROTING 1996		GEREALISEERD 1996	
	inkomsten	uitgaven	inkomsten	uitgaven
giro saldo '95	3.235		3.235,70	
subsidie VZZ '96	1.060		1.060,00	
contr.n-VZZ-ldn	100		0,00	
bijdrage MP4	650		260,00	
verk.MP 1,2,& 3	100		28,20	
tegoed MP3	100		15,00	
tegoed Pr.B.fonds	590		588,00	
gift			50,00	
rente			8,95	
bestuursdecl.'95		160		157,07
Rozendl-onderz.'96		4.275		
decl.Rozendl-onderz.		725		724,60
redactie MP4		75		85,67
secretaris		200		
overig bestuur		100		30,00
BIN-project '96		300		51,42
Batig saldo				4.197,09
	+	+	+	+
Totaal	5.835	5.835	5.245,85	5.245,85
Balans per 31 december 1996:		positief	negatief	
giro 311296		4.209,59		
pos.saldo Rozendaal '95 & '96				
rester. decl bestuur '96		269,30		
decl. Rozendaal '96			1.508,00	
decl. BIN '95 & '96			263,75	
		+	+	
Totaal:		4.209,59	2.041,05	
Saldo: 2.168,50				
BEGROTING 1997:		INKOMSTEN	UITGAVEN	
subsidie VZZ		760,--		
verkoop MP V		250,--		
verkoop Wetenschap.med KNNV		1.500,--		
Rozendl-onderzoek subs.'97		2.500,--		
Rozendl-onderz. overloop '96		268,--		
decl. Rozendaal-onderz.'97			2.768,--	
redactie MP V			110,--	
secretaris			200,--	
overig bestuur			100,--	
BIN-project '97			500,--	
Wetenschap. med. KNNV			1.000,--	
PR			600,--	
		+	+	
		5.278,--	5.278,--	

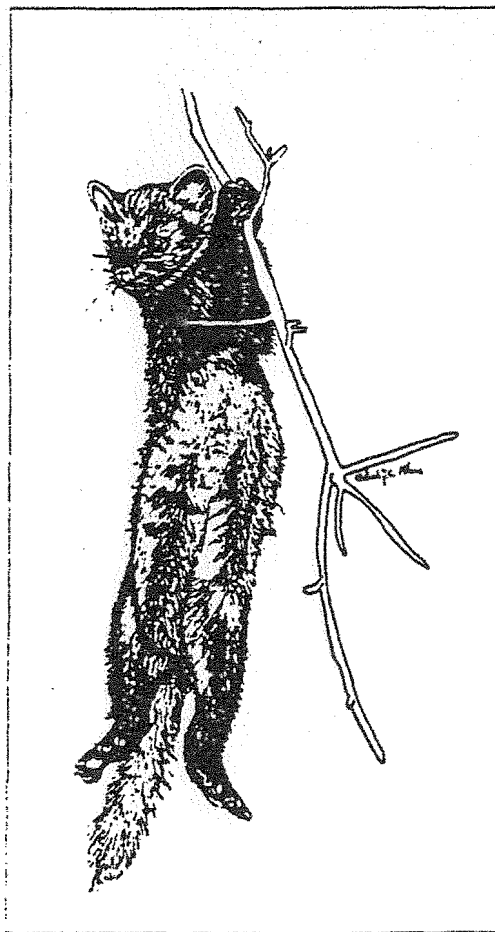
Peter A van der Leer, penningmeester Werkgroep Boomarter Nederland-VZZ.

Ledenlijst Werkgroep Boommarker Nederland (WBN-VZZ)

Chris Achterberg	Koningin Wilhelminaweg 72	3958 CP Amerongen	0343 - 452 524
Teun Baarspul	W. A. Scholtenstraat 10	9712 KW Groningen	020 - 6422558 (ouders)
Leo A M Backbier	van Galenstraat 64	6163 XW Geleen	046 - 4747938
	* regio-coördinator BIN Limburg		
Jan Piet Bekker	Zwanenlaan 10	4351 RX Veere	0118 - 501933
	* regio-coördinator BIN Zeeland		
Sim Broekhuizen	Elterse hof 24	6721 ZZ Bennekom	0318 - 416402
	* boommarkeronderzoeker IBN, adres zie onder		
Gerard J van de Burgh	Meerdijk 2	5151 RN Drunen	0416 - 380402
Kees J Canters	P. de Hoochlaan 112	7312 PN Apeldoorn	055 - 3553250
	* voorzitter WBN		
	* regio-coördinator BIN Veluwe Noord		
Jan de Constant Rebecque	Annevillelaan 95	4851 CB Ulvenhout.	076 - 5657297
	* regio-coördinator BIN N.Brabant West		
Annemarie van Diepenbeek	Vaarsenhof 180	5403 TA Uden	0413 - 265753
Vilmar Dijkstra	Dijkstraat 68	6828 JS Arnhem	026 - 4431826
	* landelijk coördinator BIN		
	* regio-coördinator Veluwe Zuid		
Rombout van Eekelen	Molenvliet 50	4791 GA Klundert	0168 - 402833
Arne Greven	Zuster Hennekeplein 17	3033 BW Rotterdam	010 - 2652146
	* regio-coördinator BIN Z.Holland		
Ed Gubbels	Eijkerstraat 42	6269 BN Margraten	043 - 4581330
Frans van der Helm	Oude dijk 86c	3062 AH Rotterdam	010 - 4139388
Bouke Hoekstra	Bornsestraat 118	7601 GK Almelo	0546 - 811294
Roel Hoeve	D. van Bourgondiestraat 57	8325 GG Vollenhoven	0527 - 243001
	* regio-coördinator BIN Overijssel		
Meggelina Kam	Rapsodiestraat 130	6544 RC Nijmegen	024 - 3731492
	* regio-coördinator BIN Rijk v Nijmegen		
Hans Kleef	Hoofdweg 225	9621 AJ Slochteren	0598 - 422193
	* regio-coördinator BIN Noord-Nederland		
Dick J. C. Klees	Zadelmakerstraat 58	6921 JE Duiven	0316 - 264335
	* secretaris WBN		
P. van Kooten	Lunenburg 9	6714 GL Ede	0318 - 632575
Fred Kruidbos	Bornerveld 92	3080 RH Rotterdam	010 - 4102962
Peter van der Leer	Capella 10	6922 LG Duiven	0316 - 281061
	* regio-coördinator BIN Achterhoek		
Marjan van Lieshout	Akkerstraat 6b	5084 HL Biest- Houtakker	013 5054856
Johan Metselaar	Boomstede 337	3608 BA Maarssen	0346 - 567812
Gerard Müskens	van Nispenstraat 4	6561 BG Groesbeek	024 - 3976343
	* boommarkeronderzoeker IBN, adres zie onder		
Fam. van Nieuwenhuizen	Meervelderweg 22	3888 NK Nieuw-Milligen	0577 - 456466
F. van Ommen	Dommel 32	3961 HT Wijk bij Duurstede	0343-577119
Alice Pillot	Poorterslaan 23	5611 LA Eindhoven	040 - 2111923
Silvan Puijman	Tilweg 21	7863 TJ Gees	0524 - 581260
Ronald Ridder	Planetenlaan 52	3951 EK Maarn	0343 - 442770
Ad van Roosendaal	Groenloseweg 43	7261 RM Ruurlo	0573 - 491480
	* landelijk coördinator BIN		
Kamiel Spoelstra	Droevendaalsesteeg 97	6708 PS Wageningen	0317 - 421811
Arie Swaan	Torresstraat 33-3	1056 RR Amsterdam	020-6832420/6642453
	* regio-coördinator BIN N.Holland (-Gooi)		

Jan & Thor Veen	Wieselseweg 110	7345 CC Wenum-Wiesel	055 - 3122279
Grete Verhoeven	Jan Luykenlaan 17	6881 MB Velp	026 - 3614155
Hans (J) Vink	Boterhoeve 5	3992 NB Houten	030 - 6374917 privé
			030 - 6926316 werk
Herwin Walravens	St. Willebrordusstraat 56 ²	1073 VD Amsterdam	020 - 6791995
Dennis Wansink	Annastraat 3	6821 EK Arnhem	026 - 4439346
L. Webbink	Hoenlo 15	7608 EA Almelo	0546 - 870 478
Rombout de Wijs	Pimpernelstraat 6	1314 JL Almere	036-5346338
Henri JW & Willemien	Wijsman, Tony Offermansweg 6, 1251 KJ Laren		035 - 538 9031
	* (eind)redacteur Marterpassen		
	* penningmeester WBN		
	* regio-coördinator BIN Utrecht+Gooi		
	* landelijk coördinator BIN		
Cees Zoon	Witharenweg 10	7738 PG Witharen	0523 676470

DLO-Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO)
 Bezoekadres Kemperbergerweg 67, 6816 RM Arnhem
 tel. 026 - 3546800 (SB -836, GM -807)
 Postadres: postbus 23 6700 AA Wageningen

Aantekeningen

MARTERPASSEN is de jaarbrief van de Werkgroep Boommarter Nederland (WBN) van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (vzz), een combinatie van een jaarverslag en een nieuwsbrief. **MARTERPASSEN** is vooral bedoeld voor intern gebruik door de werkgroepsleden.

(Eind)redactie en vormgeving

Henri J W Wijsman, Laren NH

Foto's en tekeningen

Foto's, figuren en tekeningen zijn gemaakt door de auteurs, tenzij anders vermeld staat.

© foto's/tekeningen berust bij de resp. makers.

WBN-logo

Dick JC Klees, Duiven

Ontwerp voorkant

Koen Sandifort, Utrecht

Reproductie en bindwerk

SBB, Driebergen

Oplage

250, waarvan 125 genummerd (voor gebruik binnen de WBN); dit is nummer ____.

WBN

Secretariaat/opgave als actief lid:

Zadelmakerstraat 58, 6921 JE Duiven

telefoon: 0316 264 335 (tevens fax!);

f 15,=, incl. **MARTERPASSEN** [WBN-leden die lid zijn van de vzz betalen een vrijwillige bijdrage voor **MARTERPASSEN**]; giro 0344938 t.n.v. Penningmeester WBN, Duiven

vzz

Emmalaan 41, 3581 HP Utrecht

telefoon: 030-2544642; postgiro 0203737/België

en Luxemburg: postgiro 000-1486269-35 t.n.v.

Penningmeester vzz, Utrecht, Nederland; lid-

maatschap f 55/1000 BF per jaar,

incl. de abonnementen op de verenigings-
tijdschriften Lutra en Zoogdier

Verschijningsdatum

maart 1997

Verkrijgbaarheid

Bestellen - zolang de voorraad strekt! - bij het vzz-bureau (adres zie bovenstaand), de kosten worden gebaseerd op de verzend- en administratiekosten (een verdere, vrijwillige betaling

wordt op prijs gesteld); een rekening wordt meegestuurd.

Verantwoording

De redactie streeft niet naar uniformiteit in schrijfstijl of niveau. Wel wordt getracht een uniforme spelling en schrijfwijze te hanteren, zijnde de voorkeurspelling. Daarbij is voor een aantal extra regels gekozen, zoals de schrijfwijze van namen van soorten: steeds met een kleine letter. Ook topografische aanduidingen zijn op uniforme en consequente wijze gespeld, namelijk volgens de Topografische Kaart van Nederland. Alle literatuurverwijzingen zijn in één lijst verzameld en deze lijst is apart weergegeven.

Citaten staan tussen "..." en 'vreemde' woorden tussen '...'. Woorden uit andere talen dan het Nederlands zijn cursief geschreven. Data zonder jaartal hebben steeds betrekking op 1996.

De vermelding van wetenschappelijke namen is over het algemeen achterwege gelaten met een, hier gemaakte, uitzondering de boommarter die de wetenschappelijke naam *Martes martes* (Linnaeus 1758) draagt.

Overname en gebruik van gegevens

Citeren van of refereren naar artikelen uit **MARTERPASSEN** is toegestaan (zelfs in de vorm van fotocopiëren) mits duidelijke bronvermelding plaatsvindt. [Toezending aan het WBN-secretariaat van publicatie(s) waarin van **MARTERPASSEN** gebruik gemaakt is, wordt op prijs gesteld.] Wel wordt bij dit gebruik de volgende kanttekening geplaatst. Aangezien Marterpassen vooral is bedoeld voor intern gebruik, kunnen en mogen niet alle vermelde gegevens als wetenschappelijk bewezen feiten worden beschouwd. De redactie is, mede daarom, niet aansprakelijk voor de juistheid van de in de verschillende bijdragen geleverde informatie, weergegeven inzichten en/of meningen. Het gebruik van de in **MARTERPASSEN** gepresenteerde informatie is voor eigen rekening.

